

**Archeologisch vooronderzoek
Lier – Florent Van Cauwenberghstraat
(parkeergarage)**

Jordi Bruggeman, Marjolein Van Celst en Natasja Reynolds

Bornem
2012

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 066

Aard onderzoek: Prospectie

Vergunningsnummer: 2011/450

Naam aanvrager: Jordi Bruggeman

Naam site: Lier, F. Van Cauwenberghstraat

Opdrachtgever: Van Hout nv, Lammerdries 12, B-2440 GEEL

Bouwheer: Parkeerbeheer Lier nv, Keizershof 10, B-2500 LIER

Opdrachtnemer: All-Archeo bvba, Barelveldweg 4, B-2880 BORNEM

Terreinwerk: Jordi Bruggeman, Marjolein Van Celst en Natasja Reyns

Administratief toezicht: Onroerend Erfgoed Antwerpen, Alde Verhaert, Lange Kievitstraat 111/113, bus 52, B-2018 ANTWERPEN

Wetenschappelijke begeleiding: prof. dr. Marc Lodewijckx, Katholieke Universiteit Leuven, Blijde-Inkomststraat 21 bus 3313, B-3000 LEUVEN

Rapportage: All-Archeo bvba

Determinaties: drs. Jordi Bruggeman en dra. Natasja Reyns

All-Archeo bvba

Barelveldweg 4

B-2880 Bornem

info@all-archeo .be

0478 36 57 07

0498 15 84 40

D/2012/12.807/6

© All-Archeo bvba, 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde Onroerend Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	7
2.1 Afbakening studiegebied.....	7
2.2 Aard bedreiging.....	8
2.3 Onderzoeksopdracht	9
3 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	11
3.1 Landschappelijke context.....	11
3.1.1 Topografie.....	11
3.1.2 Hydrografie.....	11
3.1.3 Bodem.....	11
3.2 Beschrijving gekende waarden.....	12
3.2.1 Historische gegevens.....	12
3.2.2 Historische gegevens over de onderzoekszone.....	13
3.2.2.1 De eerste stadsomwalling en de Mechelse Binnenpoort (1368 – ca. 1783)	13
3.2.2.2 Evoluties binnen het onderzoeksgebied.....	17
3.2.3 Archeologische voorkennis.....	18
3.2.3.1 Reeds uitgevoerde onderzoeken.....	20
3.2.4 Inschatting intactheid archeologisch erfgoed en archeologische potentie.....	22
4 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	23
4.1 Toegepaste methoden & technieken.....	23
4.2 Bespreking werkput 1.....	23
4.3 Afbakende sites.....	33
4.3.1 Bewoningsfase uit de laat-Romeinse periode.....	34
4.3.2 Stadsverdedigingsstructuren (14de-18de eeuw).....	34
4.3.3 Bewoningsfase uit de 17de-18de eeuw.....	36
4.4 Besluit.....	36
5 WAARDERING.....	39
5.1 Bewoningsfase uit de laat-Romeinse periode.....	39
5.2 Stadsverdedigingsstructuren (14de-18de eeuw).....	39
5.3 Bewoningsfase uit de 17de-18de eeuw.....	40
6 AANBEVELINGEN T.A.V. AANLEG GEBOUWEN EN PARKEERGARAGE.....	43
6.1 Leemtes in de kennis.....	44
7 BIBLIOGRAFIE.....	45
7.1 Publicaties.....	45
7.2 Bronnen.....	45
7.3 Websites.....	45
8 BIJLAGEN.....	47
8.1 Lijst van afkortingen.....	47
8.2 Glossarium.....	47
8.3 Archeologische periodes.....	47

8.4 CD-rom.....	47
-----------------	----

1 Inleiding

Naar aanleiding van de geplande aanleg van drie bouwblokken, waardoor de bebouwing langsheen de Florent Van Cauwenberghstraat zal gesloopt worden, werd door Onroerend Erfgoed een bouwblokinventarisatie, een prospectie met ingreep in de bodem en een werfbegeleiding geadviseerd. Uit dit onderzoek, uitgevoerd door All-Archeo bvba in 2011, is gebleken dat er zich op het terrein resten zouden bevinden van een brug en/of stadspoort.¹ Omwille van de aanleg van een nieuwe stadsparking werd besloten een bijkomende prospectie met ingreep in de bodem uit te voeren, teneinde de eventuele aanwezigheid van andere relictten vast te stellen, zoals een stadsmuur, gerelateerd aan de eerste gekende stadsomwalling rond Lier, uit de 14de eeuw.

Deze opdracht werd door Van Hout NV op 5 december 2011 aan All-Archeo bvba toegewezen. Het proefputonderzoek werden uitgevoerd van 12 tot en met 13 januari 2011, onder leiding van Jordi Bruggeman en met medewerking van Marjolein Van Celst en Natasja Reyns.

De bedoeling van het onderzoek was om binnen het plangebied archeologisch erfgoed te karteren en het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed te lokaliseren, te interpreteren en te waarderen, zodat een advies wordt uitgebracht over eventuele vervolgstappen, met name of een verder archeologisch onderzoek wenselijk is.

Er werd gebruik gemaakt van de bevindingen uit de voorgaande bureaustudie, bouwblokinventarisatie en archeologisch onderzoek, om tot een inschatting te komen van de potentieel aanwezige archeologische resten en hun bewaringstoestand. Dit werd aangevuld met een archeologische prospectie, om een advies te kunnen uitbrengen over de waarde van het archeologisch bestand en de eventueel verdere te nemen archeologische stappen. De eindbeslissing over het vrijgeven van de gronden en/of archeologisch vervolgonderzoek ligt bij Onroerend Erfgoed.

Bij deze willen we prof. dr. Marc Lodewijckx, verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven als hoofddocent archeologie van West-Europa, bedanken voor zijn begeleiding en advies tijdens het onderzoek en de rapportage van de resultaten.

1 Bruggeman/Reyns 2011

2 Projectgegevens en afbakening onderzoek

2.1 Afbakening studiegebied

Het onderzoeksgebied is gelegen in de provincie Antwerpen, stad Lier, perceel 401F (kadaster Lier, 1ste afdeling, sectie K). Het onderzoeksgebied omvat een oppervlakte van ca. 1380 m² en is volgens het gewestplan gelegen in woongebieden (0100). De zone wordt ingesloten door de Kapucijnenvest in het zuidwesten en de Florent Van Cauwenberghstraat in het noorden.

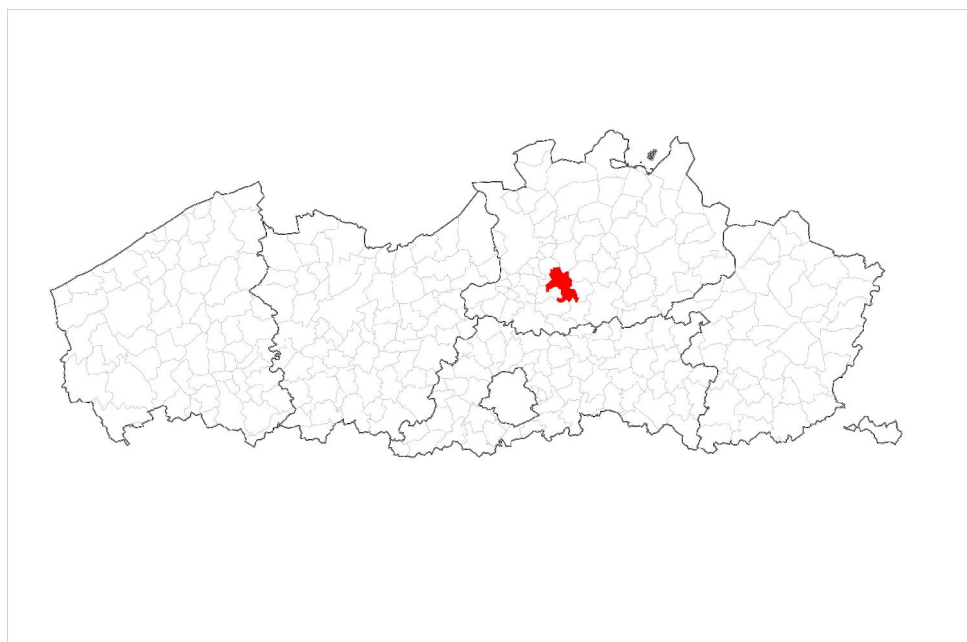

Fig. 1: Situeringsplan

- Administratieve gegevens met betrekking tot de locatie van het onderzoek:
 - Provincie: Antwerpen
 - Locatie: Lier
 - Plaats: Florent Van Cauwenberghstraat
 - Toponiem: Mechelpoort
 - x/y Lambert72-coördinaten:
 - 163876; 202370
 - 163891; 202348
 - 163873; 202343
 - 163871; 202363

Fig. 2: Kleurenorthofoto van het onderzoeksgebied (maps.google.be)

2.2 Aard bedreiging

Op het terrein wenst de stad Lier een ondergrondse parking te laten aanleggen, die aansluit op de huidige parking Grote Markt. Dit project valt buiten het project dat wordt uitgevoerd door de Lierse Maatschappij voor de Huisvesting. De aanleg van de parking betekent echter dat de bodem over een oppervlakte van circa 1560 m², tot op een diepte van circa 7 m, verstoord zal worden, waardoor het aanwezige archeologische bodemarchief vernietigd zal worden.

De ondergrondse parking die gerealiseerd zal worden, heeft twee parkeerniveaus (Fig. 3, roze). De vloer van de eerste ondergrondse verdieping komt op circa 3,70 m onder het maaiveld, het tweede niveau op circa 6,25 onder het maaiveld.

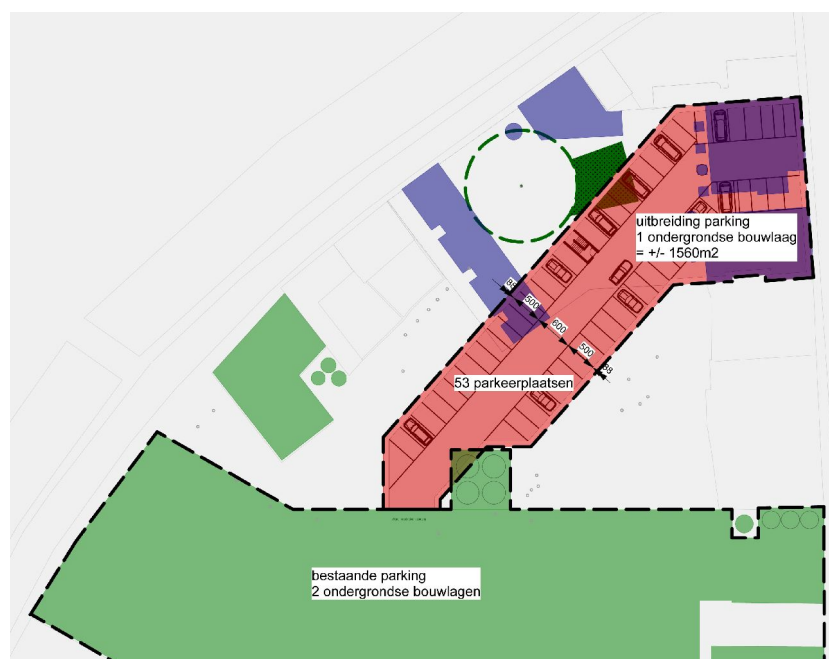

Fig. 3: Ontwerpplan uitbreiding ondergrondse parking Grote Markt

2.3 Onderzoeksopdracht

Bij een voorgaande bouwblokinventarisatie en prospectie van het terrein Florent Van Cauwenberghstraat 37-43 en Kapucijnenvest 1-3 (zie verder) werd vastgesteld dat de stadsgracht en een brug van de eerste gekende stadsomwalling rond Lier uit de 14de eeuw zich op het terrein bevinden. Het is de bedoeling om na te gaan of ook de stadsmuur zich op het terrein bevindt, ter hoogte van waar de uitbreiding van de parkeergarage wordt gerealiseerd. Dit wordt nagegaan aan de hand van een archeologische prospectie met ingreep in de bodem.

Een aantal vragen dienden in het bijzonder beantwoord te worden:

1. Zijn er nog muurresten van de 14de-eeuwse stadsomwalling aanwezig?
2. Wat is hun relatie tot de gracht?
3. Wat is de onderlinge stratigrafie?
4. Hoe is de muur opgebouwd?
5. Behoren de aangesneden resten tot de stadsomwalling?
6. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?
7. Wat is hun datering?
8. Wat is de relatie tot het reeds uitgevoerd archeologisch onderzoek?

3 Beschrijving referentiesituatie

3.1 Landschappelijke context

3.1.1 Topografie

Het onderzoeksgebied is op de topografische kaart gelegen tussen 3,75 en 5 m TAW. Op het terrein zelf lijkt het terrein licht af te hellen naar het zuiden toe.

3.1.2 Hydrografie

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Netebekken en maakt deel uit van de zone ingesloten tussen de Binnen Nete (Nete-arm) in het oosten en de Afleidingsvaart in het westen.

Fig. 4: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/dhm/#>)

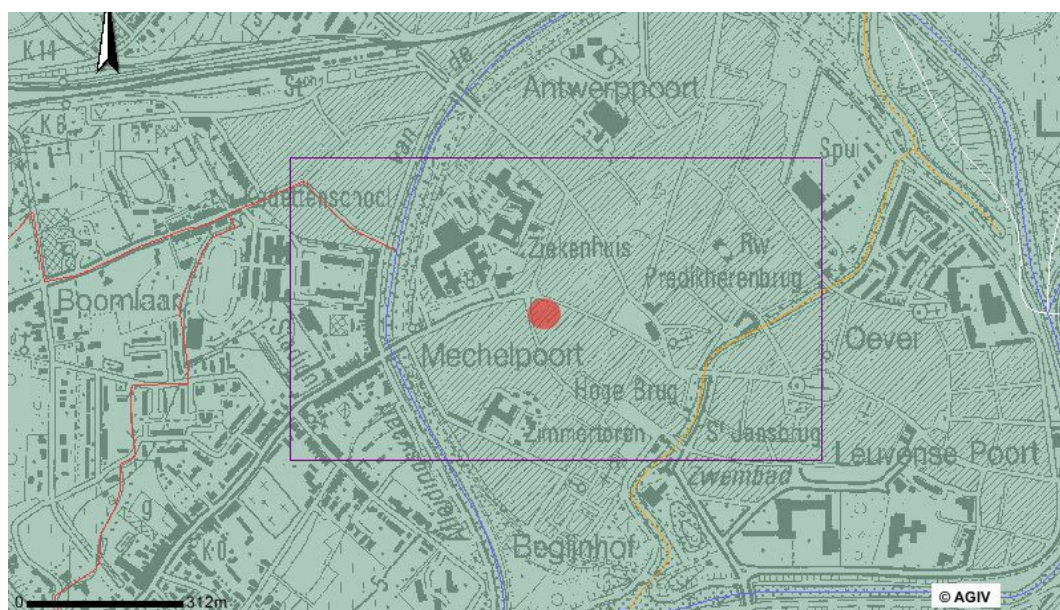

Fig. 5: Hydrografie (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/vha>)

3.1.3 Bodem

De bodem wordt op de bodemkaart weergegeven als bebouwde zone (OB). Een boring in de buurt leert dat de bodem er bestaat uit geel middelmatig zand.² De geologische ondergrond bestaat onder de kwartaire afzettingen en vanaf een diepte van circa 4 m, uit het Lid van Antwerpen (BcAn), gevormd in het tertiair. Deze wordt gekenmerkt door zwartgroen fijn zand

² Boring kb16d44w-B176 (dovvlaanderen)

dat sterk kleihoudend, sterk glauconiethoudend en glimmerhoudend is en resten van schelpen, soms grof zand en beenderresten bevat.³

3.2 Beschrijving gekende waarden

3.2.1 Historische gegevens

De oorsprong van Lier wordt in verband gebracht met de heilige Gummarus die leefde in de eerste helft van de 8ste eeuw. De eerste vestiging wordt doorgaans buiten het huidige stadscentrum geplaatst, met name ter hoogte van het toponiem Alliers (vandaag gelegen in Ranst) dat Oud-Lier zou betekenen. Mogelijk werd in de eerste helft van de 9de eeuw de oude kern stilaan verlaten ten voordele van Nivesdonck, een lichte verhevenheid in de onmiddellijke nabijheid van de samenvloeiing van de beide Netten, een plaats die commercieel veel interessanter was.⁴

Lier maakte sinds de 12de eeuw deel uit van het hertogdom Brabant, hoofdkwartier Antwerpen. Het hoofdkwartier was op zijn beurt onderverdeeld in Kwartieren. Lier behoorde daarbij tot het Land van Ryen. In 1212 ontving Lier zijn stadsrechten.⁵

Mogelijk werd reeds in de 11de of 12de eeuw een stadsomwalling aangelegd die het zogenaamde Sint-Gummarusdomein afbakende dat de oude stedelijke kern rond de hoofdkerk omvat. De eerste onbestwistbare omwalling van Lier werd echter pas omstreeks het midden van de 14de eeuw aangelegd (Fig. 6) en had de Grote Markt, met de lakenhalle als het industriële en commerciële centrum. In totaal werden vijf (binnen)poorten aangelegd. Het onderzoeksgebied is gesitueerd op en binnen deze eerste omwalling. Reeds op het einde van de 14de eeuw de aanleg van een tweede omwalling uitgetekend en kort daarna gerealiseerd.

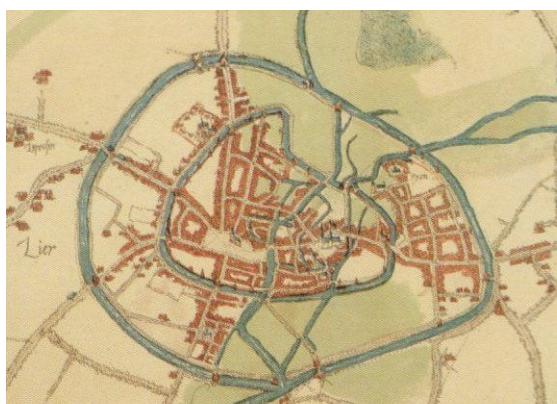

Fig. 6: Plan van Lier door Jacob Van Deventer, ca. 1560 (Historische Stedenatlas van Lier)

De handelsactiviteit was in het begin van de 13de eeuw nog zeer beperkt, maar nam in de loop van deze eeuw sterk toe omwille van de lakenindustrie en groeide na het einde van de 13de eeuw uit tot een belangrijk centrum van textielproductie. In de 14de en tot het midden van de 15de eeuw kende de stad een bloeiperiode. De uitbreiding van de stad zijn onder meer een gevolg van de bloei van de lakennijverheid. De opgetrokken vestingswerken blijven bestaan tot in het midden van de 18de eeuw en gedeeltelijk zelfs tot het begin van de 19de eeuw. Op heden zijn van deze omwalling slechts de Gevangenpoort en de Corneliustoren (Zimmertoren) bewaard.⁶

Door politieke en sociale conflicten en de concurrentie met het Engelse laken ontstond in Lier een economische depressie in de tweede helft van de 15de eeuw. Op het einde van deze eeuw is er een langzaam economisch herstel, waarbij de lakennijverheid zich stilaan heeft aangepast aan de nieuwe vraag. In de eerste helft kende Lier een bloei in de schaduw van Antwerpen. Bij de religieuze troebelen in de tweede helft van de 16de eeuw waren er belangrijke verwoestingen van gebouwen. In de 17de en 18de eeuw was er opnieuw een heropleving, ook op economisch vlak.⁷

3 www.dovvlaanderen.be

4 Breugelmans *et al.* 1990: 10

5 Breugelmans *et al.* 1990: 11-13

6 Breugelmans *et al.* 1990: 14-15 en 73

7 Breugelmans *et al.* 1990: 17, 20, 24-25, 28

Sinds het derde kwart van de 18de eeuw is er een stadsuitbreiding door de bevolkingaangroei, die gepaard gaat met een gunstige economische conjunctuur.⁸

3.2.2 Historische gegevens over de onderzoekszone

De onderzoekszone kent een rijke geschiedenis vanaf de late middeleeuwen. Historische bronnen geven vanaf dan een invulling van de zone als onderdeel van de eerste stadsomwalling.

3.2.2.1 De eerste stadsomwalling en de Mechelse Binnenpoort (1368 – ca. 1783)

Op de locatie waren, afgaande op cartografische en iconografische bronnen, voorheen verdedigingsstructuren aanwezig van de binnenste Lierse stadswal, aangelegd in de 14de eeuw. De onderzoekszone bevindt zich specifiek op het tracé van de vestgracht en van de stadsmuur, en sluit aan bij de Mechelse binnenpoort.

Fig. 7: De Lierse Furie 14 oktober 1595, anoniem schilderij, eind 16de-begin 17de eeuw (Historische stedenatlas Lier).

Om de stadsomwalling te kunnen vervolledigen had het Lierse stadsbestuur in 1367 reeds een strook grond gekocht die reikte van de Mechelse binnenpoort tot aan de Molenberg (thans Binnennete). De Mechelse binnenpoort zelf werd in 1368 gebouwd. De materialen die hiervoor aangewend werden zijn "schorren", "rots steens", "ecsteen", "calckx" en "kareels".⁹ De "schorren" zijn wellicht onbewerkte natuurstenen om de

funderingen mee te metselen. "Rots steens" verwijst mogelijk naar hoekstenen, maar een interpretatie als zoetstenen: een zachte zandsteen om andere stenen mee te polijsten, of roetstenen: witte parementstenen, lijkt aannemelijker, gezien ook "echsteen" wordt genoemd. De "ecksteen" of hoeksteen is mogelijk Lediaanse zandsteen en werd hoogstwaarschijnlijk onder meer aangewend voor geprofileerde lijsten. "Kareels" verwijst naar careelstenen of grote bakstenen. Het "calckx" verwijst tot slot naar gebrande kalk voor de mortel.¹⁰

Gezien de bouw van deze poort die van de Eikelpoort (Gevangenenpoort) slechts zeven jaar voorafgaat, er het dichtst bijgelegen is en de stadsrekeningen sterk overeenkomen, is men geneigd enige verwantschap tussen beide poorten te zien.¹¹ Wat het uitzicht betreft, vormen drie schilderijen die de Lierse Furie verbeelden

Fig. 8: Pentekening Lierse Furie 1595, eind 16de-begin 17de eeuw (Historische stedenatlas Lier).

⁸ Breugelmans *et al.* 1990: 38 en 55

⁹ Van Graesen 1614-1615: f°9

¹⁰ Debruyn *et al.* 2001: 40-42

¹¹ Debruyn *et al.* 2001: 45

de eerste enigszins betrouwbare voorstellingen van de Mechelse binnenpoort (Fig. 7). Toch zijn er ook tussen de drie schilderijen sterke verschillen. Slechts op één versie is duidelijk een voorpoort te zien. Slechts één versie toont de torens met stadsmuur tussen deze poort en de Eikelpoort. Op een pentekening uit de tweede helft van de 17de eeuw lijkt de poort met voorpoort en brug vrij nauwkeurig afgebeeld. Op deze pentekening lijkt een stadsmuur afgebeeld aan de rechterzijde. Deze lijkt centraal op de stadspoort aan te sluiten. In de muur lijken zich nissen te bevinden, wat zou kunnen wijzen op een fundering ervan op pijlers en bogen. In vergelijking met een andere gravure uit dezelfde periode (Fig. 10), lijkt de poort imposanter weergegeven, maar de pentekening lijkt betrouwbaarder.¹²

Fig. 9: Gewassen pentekening van de Mechelse Binnenpoort, anoniem, tweede helft 17de eeuw (Historische stedenatlas Lier).

De Mechelse binnenpoort was door een gegraven gracht, thans langs de Kapucijnenvest, verbonden met de Gevangenpoort (Eikelpoort) (Fig. 11). Reeds korte tijd na de aanleg van de Mechelse binnenpoort, werd de Mechelse buitenpoort aangelegd in 1405 (afgebroken in 1888).¹³

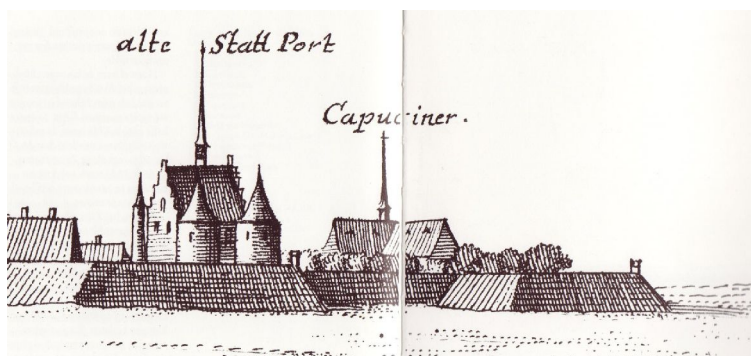

Fig. 10: De Mechelse Binnenpoort en het Kapucijnenklooster. Detail gegraveerde stadsprofiel Johannes Peeters, ca. 1659 (Historische stedenatlas Lier).

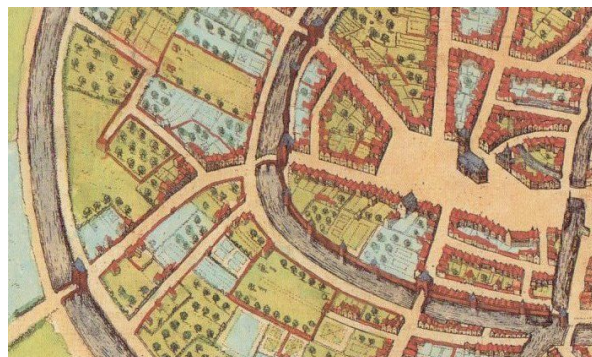

Fig. 11: Plattegrond met gebouwen in perspectief, 1572-1581 (Historische stedenatlas Lier).

In 1383 was de Mechelse binnenpoort tevens door muren en torens verbonden met de Antwerpse binnenpoort.¹⁴ Op oude kaarten kan gezien worden dat ook in de zone tussen de Mechelse binnenpoort en de Eikelpoort een stadsmuur met torens aanwezig was (zie hoger). Een aarden wal lijkt niet aanwezig geweest te zijn, afgaande op de historische en cartografische bronnen. Op de verschillende kaarten uit de nieuwe tijd kan een open zone vastgesteld worden tussen de stadsomwalling en de bebouwing langsheen de Florent Van

¹² Breugelmans et al. 1990: 77

¹³ Breugelmans et al. 1990: 77

¹⁴ Breugelmans et al. 1990: 75

Cauwenberghstraat. Het is echter onduidelijk wat de invulling was van deze zone. Werd deze zone bijvoorbeeld gebruikt voor de lakenindustrie, zoals voor het bleken?

Uit verslagen uit 1731 en 1736 blijkt dat de stadspoort op dat moment reeds geruime tijd bouwvallig was en dan zelfs op instorten staat.¹⁵ Dit blijkt uit volgend citaat: “Ou la voute menasse ruinne, tombant a tous moments par partie”.¹⁶ Dit geeft dan ook aan dat de stadsomwallingen hun functie verloren hadden. In 1765 gaf Karel van Lorreinen tot slot de stad de toestemming om de Lisper- en de Mechelse binnenpoort af te breken. Hierbij dienden de materialen hergebruikt te worden.¹⁷ Aan dit werk werd echter pas begonnen in 1783.¹⁸

Via de Poppkaart kan nog de ligging van de vestgracht gereconstrueerd worden door de vorm van de percelen (Fig. 12) en door vergelijking met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (Fig. 13).

Fig. 12: Detail uit de Poppkaart van Lier (derde kwart 19de eeuw) (Historische stedenatlas Lier).

15 SAL, oud archief nr. 15, stedelijke aktboeken, f° 119 en f° 199 v°

16 SAL, oud archief nr. 15, stedelijke aktboeken, f° 119 r°

17 SAL, oud archief nr. 16, stedelijke aktboeken, f° 210v°-211v°

18 Boschmans 1955: 160

Fig. 13: Detail kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (<http://www.ngi.be>)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is de Mechelse binnen poort nog aanwezig (Fig. 13). Op oudere kaarten is ook bewoning aanwezig langs de Florent Van Cauwenberghstraat (vb. Fig. 11), maar pas op kaarten uit de 19de eeuw kan ook langs de stadszijde van de Kapucijnenvest bewoning vastgesteld worden (Fig. 12). De gracht is ook pas in deze periode (eerste helft 19de eeuw) ter hoogte van het onderzoeksgebied gedempt (Fig. 14).

Fig. 14: Plan van Lier uit 1842, waarop kan gezien worden dat de vestgracht reeds gedempt is ter hoogte van het onderzoeksgebied (Historische stedenatlas van Lier).

3.2.2.2 Evoluties binnen het onderzoeksgebied

Een eerste kaart die kan gebruikt worden voor de mutaties binnen het onderzoeksgebied is de kaart van Ferraris (1771-1778) (Fig. 15). Met deze kaart dient echter kritisch omgesprongen te worden, aangezien de weergegeven details niet altijd waarheidsgetrouw zijn. Het volstaat dan ook om te concluderen dat in deze periode reeds bebouwing aanwezig was ter hoogte van de zone die verstoord zal worden door de realisatie van de uitbreiding van de parkeergarage.¹⁹ Het is onduidelijk of er bebouwing was ter hoogte van de zone die bijkomend dient geprospecteerd te worden.

Fig. 15: Detail Ferrariskaart

De volgende kaart die gebruikt kan worden om de wijzigingen binnen het onderzoeksgebied doorheen de tijd te achterhalen, is het primitief kadaster uit 1830 (Fig. 16). Op deze kaart kan gezien worden dat er zich geen bebouwing (meer) bevindt ter hoogte van de te prospecteren zone. Het lijkt te gaan om een tuin- of parkzone met mogelijk vijvers.

Fig. 16: Detail primitiefkadaster 1830. Rood en blauw: reeds gesloopte woningen, geel: onderzoeksgebied perceel 401F

¹⁹ Voor een toelichting van de bebouwing die niet deel uitmaakt van de stadsomwalling, op de percelen die reeds het onderwerp waren van een bouwblokinventarisatie en prospectie, zie: Bruggeman/Reyns 2011

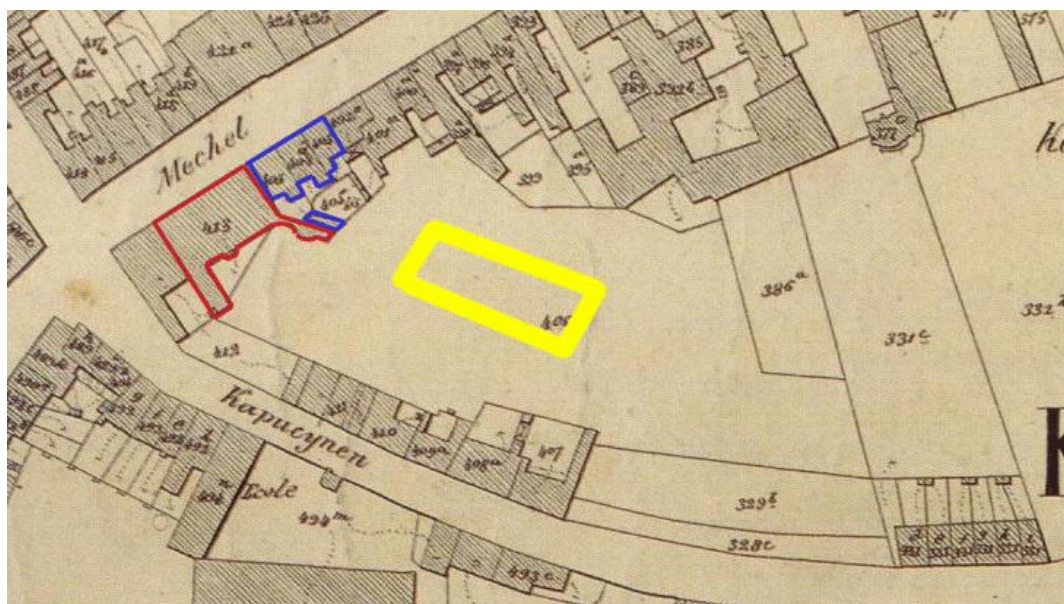

Fig. 17: Fig. 16: Detail Popp-kaart. Rood en blauw: reeds gesloopte woningen, geel: onderzoeksgebied perceel 401F

Een volgende kaart die kan aangehaald worden is de Popp-kaart uit het derde kwart van de 19de eeuw (Fig. 17). Ten opzichte van de voorgaande kaart lijkt er weinig veranderd te zijn.

3.2.3 Archeologische voorkennis

Nabij het onderzoeksgebied zijn een aantal CAI-locaties gesitueerd (Fig. 18). Diegene die zich bevinden binnen de eerste omwalling zijn:

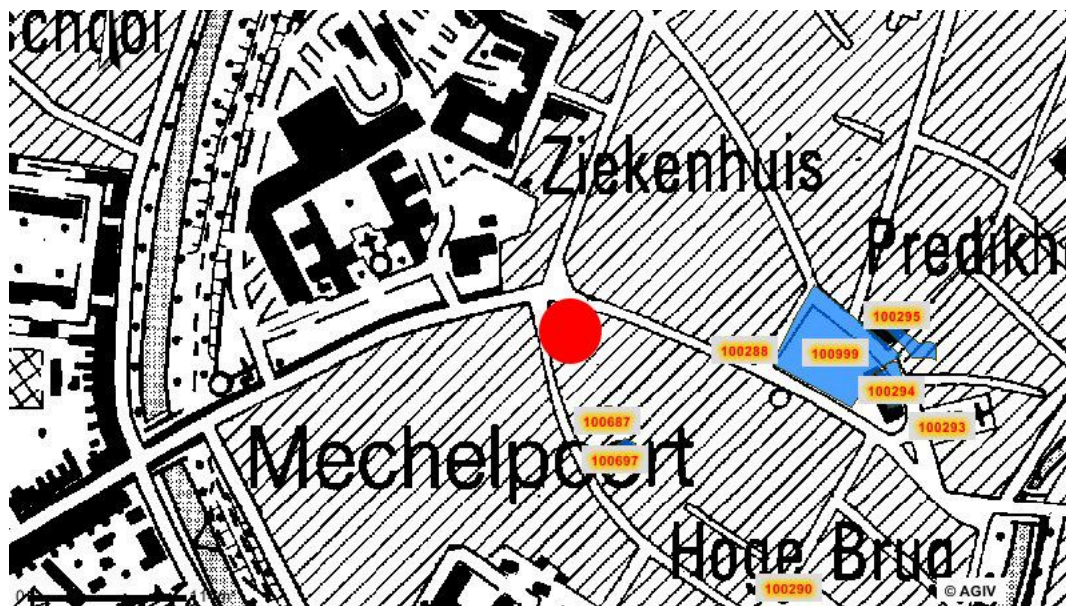

Fig. 18: CAI (<http://geo.vlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai>)

Op en nabij de Grote Markt zijn volgende CAI-locaties aanwezig:

- CAI 100999: Grote Markt I. Bij twee vooronderzoeken en geofysische onderzoeken werden de archeologische waarden ter hoogte van de Grote Markt in kaart gebracht. De drie aangetroffen marktpleinniveaus worden in verband gebracht met de ophogingen gekend uit historische bronnen na Wereldoorlog I, in 1557 en in 1383. Ook werden enkele greppels aangetroffen. Onderaan werd een afval laag aangetroffen uit de eerste helft van

de 14de eeuw. Verder werd een muur met natuursteenparament aangetroffen, mogelijk daterend van voor 1367. Er werd een gewelf aangetroffen van 'Verloren Kost'. In 1419 werd deze open waterpoel volledig overwelfd en met kasseilaag afgedekt.

- CAI 150386: Grote Markt II. Proefput voor de Sint-Jacobskapel. Verschillende niveaus van het marktplein werden aangetroffen. De oudste lagen dateren uit de eerste helft van de 14de eeuw. Deze kunnen geïnterpreteerd worden als stortplaats van (organisch) afval. Het eerste echte (verharde) marktpleinniveau zou dateren uit de tweede helft van de 14de eeuw.
- CAI 100295: Vleeshuis (1418), vernieuwd (1454), voorgevel 1920. Voorgevel neogotisch naar iconen gerestaureerd.
- CAI 100294: Belfort (1369) en stadhuis (1745). Het is niet duidelijk of de lakenhal vervangen werd door het belfort of dat het belfort langs de lakenhal werd gebouwd.
- CAI 100293: St.-Jacobskapel. eenbeukige zaalkerk, vernietigd en gereconstrueerd. Kapel uit 1383, verscheidene malen zwaar beschadigd, nu reconstructie uit 1923.

Andere locaties **binnen de eerste omwalling**:

- CAI 100697: Kapucijnenvest II. Nymphaeum: ovaalronde structuur, herbruikt materiaal, neogotische bogen, uit de 19de eeuw.
- CAI 100288: D'eycken Boom. Huis uit de late middeleeuwen. Bij restauratiewerken werden steengoed en Delftse tegels, waarvan mogelijk een uit de 18de eeuw, aangetroffen.

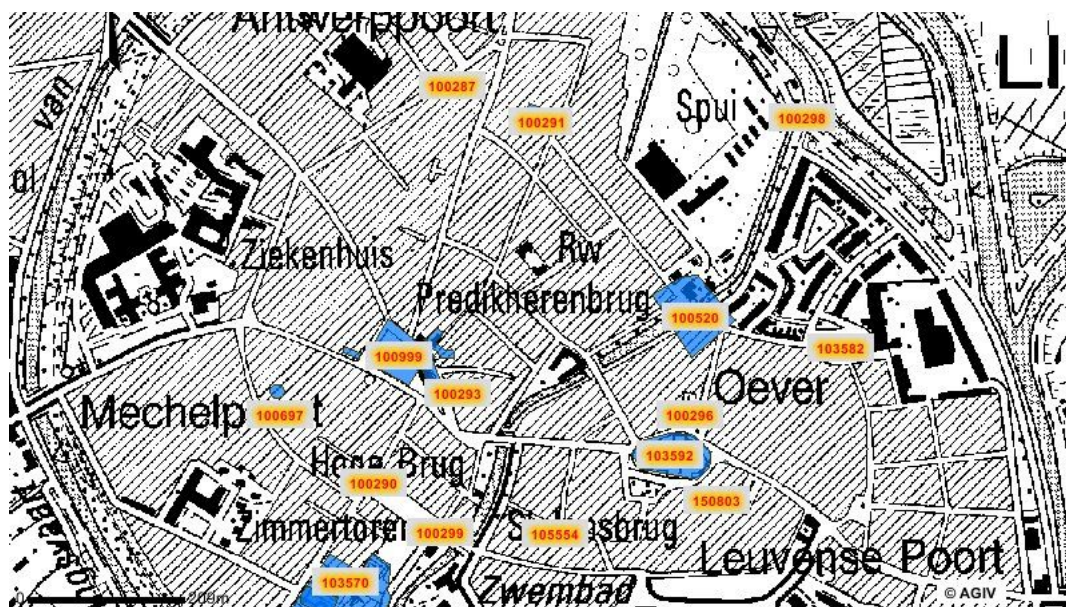

Fig. 19: CAI (<http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai>)

Restanten van de **binnenste omwalling** (Fig. 19):

- CAI 100290: Gevangenenpoort (Binnenste Eeckelpoort). Stadspoort, tijdens de 16de eeuw ook gevangenis (zie historische gegevens). Bij het plaatsbezoek in augustus werd een bakstenen fundering van een muur gevonden. Ook kwam een natuurstenen beeld aan het licht.
- CAI 100299: Zimmertoren (Corneliustoren). Toren uit verdwenen stadsomwalling Toren uit 14de eeuw (onderste deel), Jubelklok: toevoeging uit 1928 (zie historische gegevens).
- CAI 100687: Kapucijnenvest I. Mogelijk restant van de aanleg van een park, zoals bijvoorbeeld een fontein of een ijskelder, uit de 19de eeuw. bij graafwerken aangetroffen door bouwvakkers en amateurarcheoloog. Onderzoek door E. Patrouille. Aanvankelijk werd gedacht dat het om een toren/ deel van de stadsomwalling ging.

3.2.3.1 Reeds uitgevoerde onderzoeken

In 2005 werd door de Afdeling Monumenten en Landschappen, onder leiding van Alde Verhaert, een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in de Kapucijnenvest, ten zuiden van Florent Van Cauwenberghstraat 45. In totaal werden vier proefsleuven getrokken. Onder de teelaarde met een dikte van circa 30 cm, bevindt zich een ophogingspakket met baksteen met een dikte van ongeveer 1 m. Hieronder bevindt zich de vaste, ongeroerde bodem. Ter hoogte van de Kapucijnenvest werden een aantal muurresten vastgesteld van een voormalig koetshuis.²⁰

Ter hoogte van de te onderzoeken panden langs de Florent Van Cauwenberghstraat werden verder reeds door Archeolier natuurstenen muren vastgesteld (Fig. 20) parallel aan de straat, die mogelijk deel uitmaken van de Mechelse Binnenpoort. Deze maakte deel uit van de eerste gekende stadsomwalling uit de 14de eeuw.²¹ De natuursteen muren werden geregistreerd en geïnterp-reteerd in de **bouwblokinventarisatie** uitgevoerd door All-Archeo bvba in november en december 2010.²² De muren bevinden zich aan de straatzijde van de kelder van het pand Florent Van Cauwenberghstraat 43. Bovenop de restanten werd de huidige keldermuur gebouwd. Beide muren (Muren 1 en 2) zijn opgetrokken uit een natuurstenen parement aan de zuidzijde en opgevuld met bouwpuin en mortel (Fig. 21 en Fig. 22). De eerste is gebogen, de tweede is rechtlijnig en heeft een oost-west oriëntatie. Op basis van de gegevens uit de prospectie lijkt het te gaan om de restanten van de brug over de vestgracht.²³

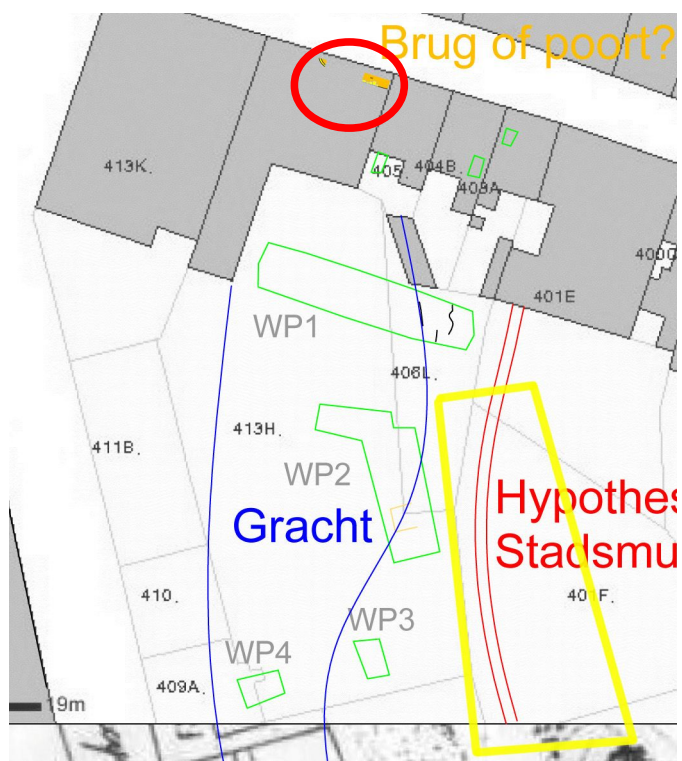

Fig. 20: Muurresten brug (oranje) geprojecteerd op kadastralplan (rood omcirkeld)

Fig. 21: FVC 43, Kelder kamer 1, muur 1

Fig. 22: FVC 43, Kelder kamer 2, muur 2

²⁰ Verhaert 2005

²¹ Meyfroot 2010

²² Bruggeman/Reyns 2011: 50-51

²³ Bruggeman/Reyns 2011: 54-55

Uit het **archeologische vooronderzoek** blijkt dat de stadsgracht van de 14de-eeuwse stadsomwalling zich op het onderzoeksterrein bevindt. Deze bleek gedempt te zijn op het einde van de 18de eeuw of het begin van de 19de eeuw.²⁴

Op basis van deze resultaten werd een hypothetische reconstructie van de 14de-eeuwse stadsomwalling, ter hoogte van de te realiseren parkeergarage, gemaakt (Fig. 23). Hieruit blijkt dat de stadsmuur wellicht ook binnen het gebied waar de parkeergarage komt, gelegen is.

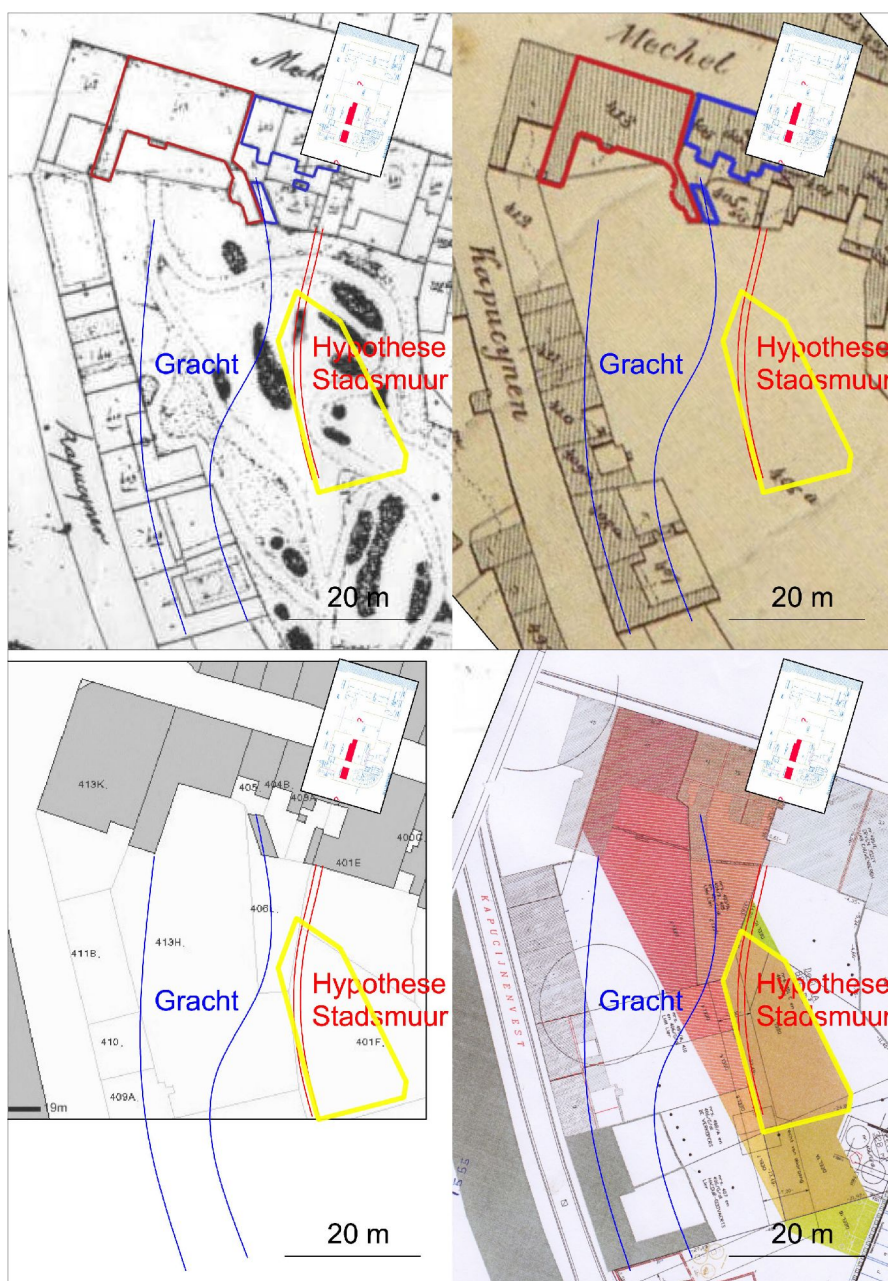

Fig. 23: Hypotheses locatie stadsverdedigingsstructuren op basis van archeologische en historische gegevens, met projectie van de Gevangenenvoort (bron: Ann Ceulemans en Debruyne, 2008) op de veronderstelde locatie van de Mechelse Binnenpoort. Onderkaarten: primitief kadasterplan ca. 1830 (linksboven), Popp-kaart, derde kwart 19de eeuw (rechtsboven), huidig kadasterplan (Cadmap 2010)(linksonder), plan met projectie parkeergarage (rechtsonder)

24 Bruggeman/Reyns 2011: 81

3.2.4 Inschatting intactheid archeologisch erfgoed en archeologische potentie

Het onderzoeksgebied is gesitueerd ter hoogte van de eerste onbetwistbare omwalling van Lier, ontstaan omstreeks het midden van de 14de eeuw. Vermits bij de bouwblokinventarisatie en het archeologisch vooronderzoek reeds de stadsgracht en restanten van een brugconstructie werden vastgesteld, is de kans reëel dat er zich resten van de stadsomwalling bevinden in de zone die bijkomend dient geprospecteerd te worden. De onderzoekszone heeft aldus een grote archeologische potentie.

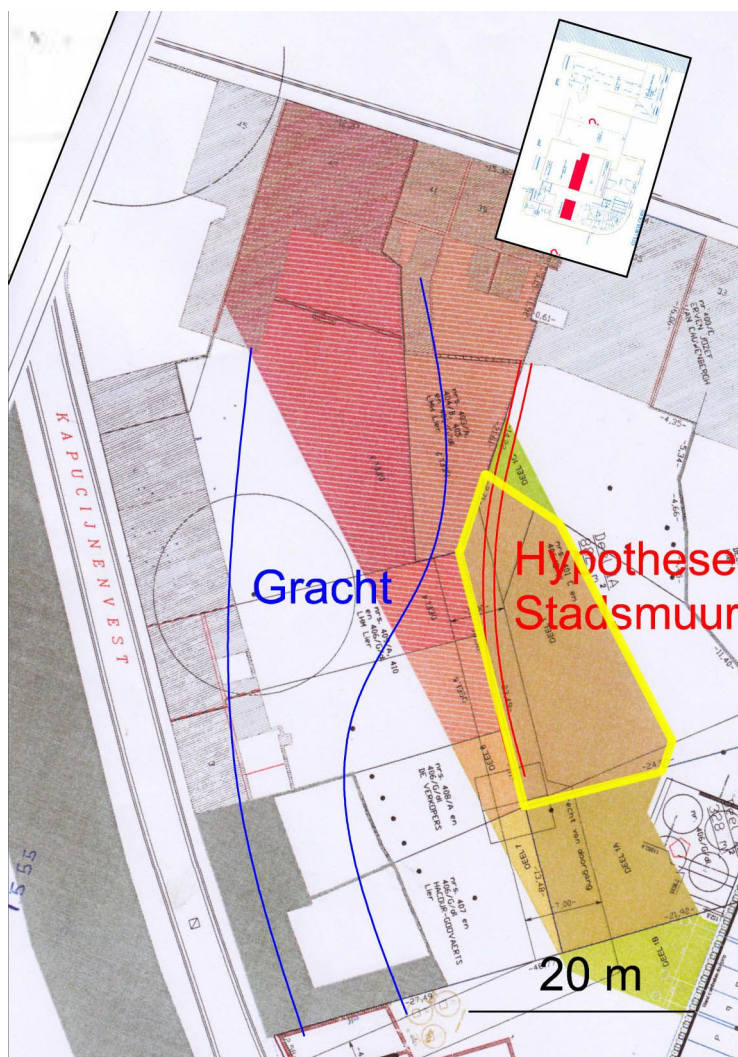

Fig. 24: Hypothetische reconstructie van de stadsomwalling met de toekomstige ondergrondse parking.

Zoals uit de reconstructietekening van de stadsomwalling kan worden opgemaakt (Fig. 24), bevindt de stadsmuur zich hypothetisch waar de nieuwe parking zal komen. De kans dat de 14de-eeuwse stadsmuur aangetroffen wordt is dan ook groot. Dit maakt een degelijke registratie van de archeologische restanten onontbeerlijk, gezien het aanwezige bodemarchief vernietigd zal worden bij de aanleg van de parking. Aangezien het archeologisch vooronderzoek zich focust op een onbebouwde zone is de kans bovendien groot dat het archeologisch bodemarchief nog goed bewaard is.

4 Resultaten terreinonderzoek

4.1 Toegepaste methoden & technieken

Er werd een werkput aangelegd op het nog niet onderzochte deel van het terrein. Dit wil zeggen dat de werkput zich voor de recent gebouwde appartementen bevond en doorliep tot aan de werkputten 1 en 2 van het voorgaande archeologisch onderzoek. De locatie werd bepaald op basis van de beschikbare historische bronnen (zie hoger), de terreinomstandigheden en de hypothese van de loop van de stadsmuur. De bovengrond werd verwijderd tot op het archeologisch leesbare niveau, bepaald door de leidinggevende archeoloog.

Alle sporen, de werkput en een aantal representatieve profielen werden fotografisch vastgelegd. Daarnaast werden alle hoofdmeetpunten, vlakken, profielen, sporen, aanlegvondsten en de werkput zelf topografisch ingemeten.

Het projectgebied omvat een oppervlakte van circa 985 m². Het onderzoek geeft volgende getallen als resultaat:

- Onderzoekbare zone: 960 m²
- Onderzochte oppervlakte: 305 m²

De niet onderzoekbare zone omvat een haag van klimop.

4.2 Bespreking werkput 1

Tijdens het onderzoek werd één werkput aangelegd (Fig. 25) met een oppervlakte van 305 m². Deze besloeg een zo groot mogelijke zone tussen de vestgracht en de rand van de geplande bodemverstorende activiteiten.

Er kunnen enkele concentraties aan sporen gezien worden. In de zuidoostelijke hoek van de werkput, aan de zuidelijke kant van de haag, zijn vier sporen aanwezig. S1 en S4 hebben een donkerbruine gevlekte vulling. S1 bestaat uit lemig zand en bevat een wandfragment porselein, een randfragment van een faïence bord of kom, een randfragment in rood geglazuurd aardewerk, baksteenbrokken, steen, een ijzeren nagel en mortel. Hierdoor kan dit spoor in de nieuwe of nieuwste tijd geplaatst worden.

S1 loopt duidelijk door in het oostelijke (PR O1) en zuidelijke profiel (PR Z1). In het vlak blijkt het spoor onregelmatig van vorm. In het profiel lijkt het spoor schuin naar boven uit te lopen. S4 heeft eveneens een onregelmatige vorm. Er werd baksteen in teruggevonden.

Greppel S2 en S10 heeft in het grondvlak een langgerekte vorm die smaller wordt naar het noorden toe. De greppel is noordwest-zuidoost georiënteerd. Een coupe toont aan dat het spoor wordt doorsneden door L12. Bovendien werd in de coupe duidelijk dat het spoor door S5 (de vestgracht) wordt doorsneden. De bovenste laag is grijsgeel tot bruingeel van kleur en de onderste laag is donker grijsgeel gevlekt, met een lemige zand textuur (Fig. 26). De greppel heeft een komvormig profiel met steile wanden, die bovenaan sterk uitwaaiëren.

Vondstmateriaal omvat een randfragment van een ruwwandige pot met hartvormig profiel, type Alzey 27, Eifelwaar (Fig. 27), een wandfragment handgevormd aardewerk en een bodemfragment grijs gedraaid aardewerk. Er werden ook twee metaalslakken ingezameld. Het vondstmateriaal wijst mogelijk op een datering in de laat-Romeinse periode.

In de zuidelijke zone bevindt zich tot slot nog S3. Dit is een rond paalspoor, afgerond in doorsnede, met een bruingrijze tot lichtgrijze vulling.

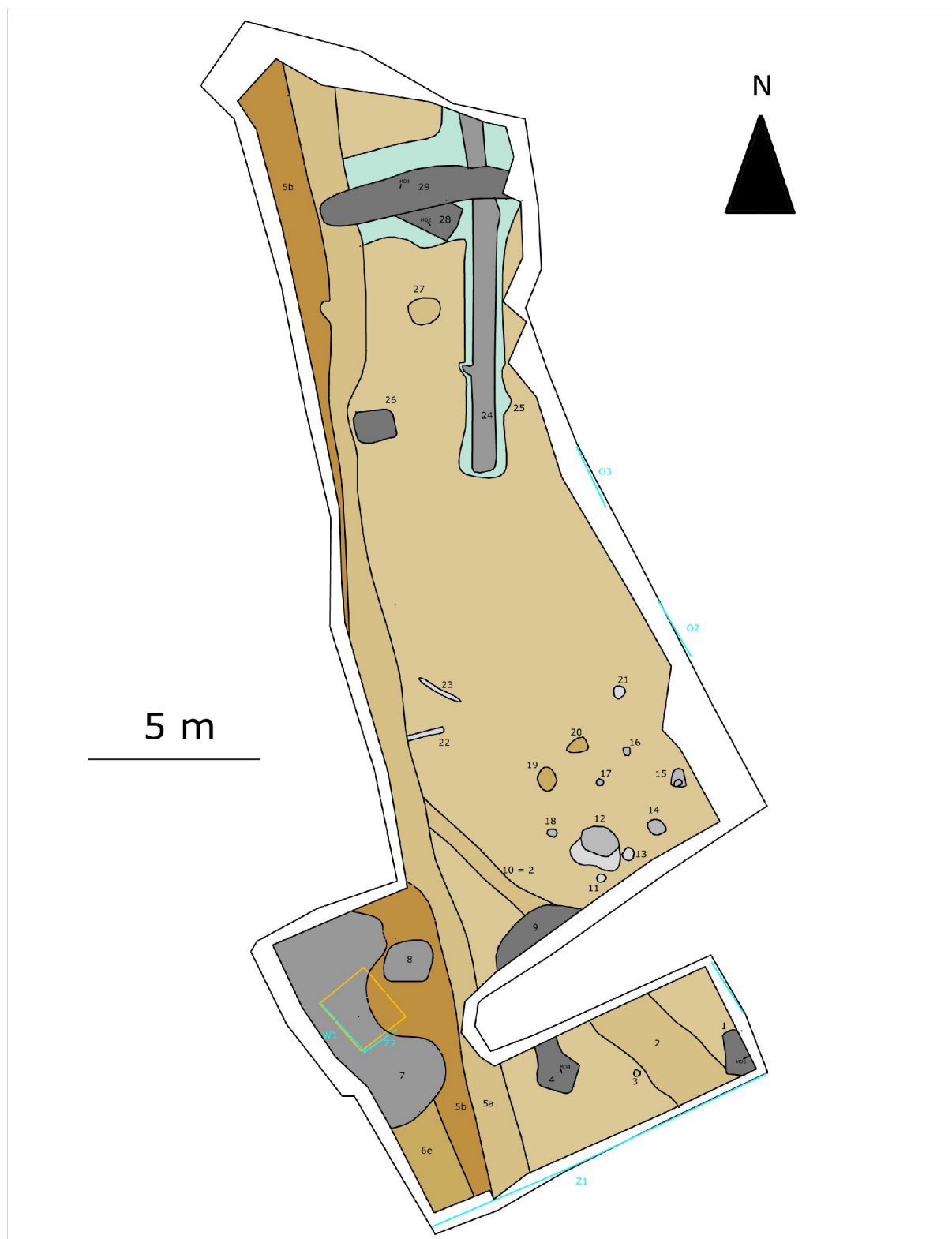

Fig. 25: Werkput 1

Fig. 26: Doorsnede spoor 2 in het zuidelijk profiel.

Fig. 27: S2 (V018) ruwwandige pot met hartvormige rand type Alzey 27 (Eifel) (schaal 1:3)

In de zuidwestelijke zone kan de noord-zuid georiënteerde vestgracht (S5) worden teruggevonden (Fig. 28), die ook reeds tijdens de vorige prospectie werd vastgesteld. In deze gracht zijn verschillende lagen te onderscheiden, genummerd van a tot en met e. In het vlak kunnen enkel de bovenste drie lagen S5a, S5b en S5c (of S6) vastgesteld worden. In S5a werden vijf wandfragmenten en een randfragment gedraaid grijs aardewerk van een teil gevonden, die gedateerd mag worden in de 14de eeuw.²⁵ Laag S5b bevatte eveneens gedraaid grijs aardewerk, met name een oorfragment van een kookkan uit de late middeleeuwen.²⁶

Er werden twee boringen op de gracht uitgevoerd. De eerste boring werd in vlak 2 gemaakt, de andere boring in vlak 1. In boring 1 bleek laag a niet aanwezig. In de tweede boring, dicht bij de rand van de vestgracht, blijkt laag a nog wel aanwezig. S5c (ook wel S6 genummerd) bevat mortel en baksteenfragmenten.

De vestgracht blijkt plaatselijk verstoord door een recentere kuil, S7. De vulling van dit spoor is homogeen donkerbruin tot zwart en is lemig zandig van textuur. Het heeft een onregelmatig, afgeronde vorm en bevat baksteen, mortel, aardewerk en houtskool. Uit PR W1 blijkt dat het

²⁵ De Groote 2008: 262

²⁶ De Groote 2008: 238-240

spoor op een dieper niveau een tweede vulling heeft, die eerder bruingeel en homogeen is, en bovendien vrij los is.

In deze zone valt tenslotte nog S8 te bespreken. Dit spoor dat geïnterpreteerd wordt als een verstoring, heeft een gelijkaardige, maar minder zwarte vulling als S7. De vorm is eerder rechthoekig. In het spoor werden mortel en baksteen aangetroffen.

Fig. 28: Het zuidelijk profiel ter hoogte van de vestgracht

Een derde concentratie sporen werd teruggevonden in het zuiden van de werkput, ten noorden van de klimophaag (Fig. 29). S10 werd reeds besproken, vermits dit hetzelfde spoor is als S2. S9 is een recente kuil. De vulling is donkergrijs tot zwart en is vrij los. Het gaat om een ovaal spoor in lemig zand, dat baksteen, een wandfragment industrieel wit aardewerk bevat, alsook grote brokken donkergrijze natuursteen (kalksteen). Het vondstmateriaal plaatst het spoor in de nieuwste tijd. Dit spoor oversnijdt ook duidelijk S10.

In dezelfde zone, ten oosten van de greppel S10, werden acht paalsporen geregistreerd. S11, S13, S14, S17 en S18 hebben een grijsgele gevlekte vulling en zijn rond tot ovaal van vorm. S15 heeft eveneens een grijsgele gevlekte vulling en een onregelmatige vorm die aan de zuidelijke kant recht is en aan de noordelijke kant afgerond. S16 is grijs gevlekt en heeft een ovale vorm. S20 is tenslotte bruingeel gevlekt en is eerder onregelmatig van vorm. In doorsnede blijken S11, 13, 14 en 16 een afgeronde vorm te hebben.

Fig. 29: Overzichtsfoto van de sporen in het zuiden van de werkput

Fig. 30: Doorsnede van de mogelijke haardkuil S12

S12 is mogelijk een haardkuil, hoewel weinig verbrande leem vastgesteld werd (Fig. 30). De vulling omvat drie lagen. De bovenste is donkergrijs gevlekt met vrij veel brokjes houtskool. Het is echter onduidelijk afgelijnd en moet gezien worden als een opvullingspakket. De laag er onder is donkergrijs tot zwart gevlekt, met veel houtskoolbrokjes. De onderste laag is grijs gevlekt met onduidelijke aflijning en getrapte vorm. In deze laag zit vrij weinig houtskool en vormt mogelijk de eigenlijke haardkuil.

S15 heeft in doorsnede een kern die asymmetrisch in het paalspoor zit. De vorm van de kern is in doorsnede rechthoekig, grijsgeel gevlekt en vrij los. S17 heeft een homogene lichtgrijze kern. De paalkuil is eerder lichtgrijs gevlekt. De kern van S18 zit centraal in de paalkuil. De vulling is gelijkaardige aan S17. S20 is in doorsnede eerder langgerekt en ovaal. In deze zone werden nog twee natuurlijke sporen aangeduid: S19 en S21.

In het westen, iets ten noorden van de vorige concentratie, werden twee sporen aangetroffen (S22 en S23) met een lichtgrijze, zandige vulling. De vorm is langwerpig in het vlak en afgerond in doorsnede. Ze zijn ondiep bewaard en het gaat wellicht om ploegsporen.

De laatste concentratie sporen bevindt zich in het noorden van de werkput. Het meest in het oog springende spoor is S24 (Fig. 32). Dit is een langwerpig/rechthoekig spoor, met een bruingele gevlekte en vrij losse vulling, dat noord-zuid georiënteerd is. Er werden veel brokken baksteen en tegel in aangetroffen, net als mortel en dakpan. Ander vondstmateriaal omvat groen glas, met een flessenhals en de bodem van een beker (Fig. 31), bot en een wandfragment wit aardewerk met geel en groen loodglazuur. Het betreft wellicht een uitbraakspoor van een scheidingsmuur.

Fig. 31: S24 (V010): flessenhals en bekerbodem in groen glas (schaal 1:1)

Fig. 32: Het noordelijk profiel met het uitbraakspoor van de scheidingsmuur

Bij het couperen werden een wandfragment wit aardewerk met blauwe decoratie, een bodemfragment Chinees porselein met blauwe decoratie, twee wandfragmenten, een bodemfragment en een randfragment van diverse borden in faience met polychrome decoratie, en een randfragment van een bord met polychrome decoratie in majolica aangetroffen (Fig. 33). In doorsnede blijkt het spoor afgerond rechthoekig. Het vondstmateriaal dateert de uitbraak tussen het einde van de 17de en de 18de eeuw. Rondom het uitbraakspoor is nog de insteek van de muur te herkennen (S25). Deze wordt gekenmerkt door een grijsgeel gevlekte vulling.

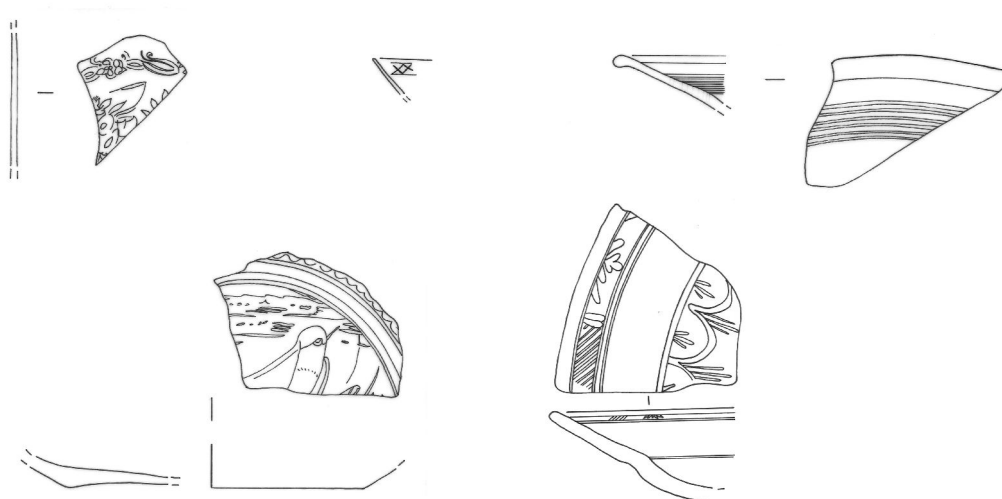

Fig. 33: Tekenings van de vondsten uit S24(a) in schaal 1:3. Van links naar rechts, boven naar onder: bodemfragment in porselein, randfragment in industrieel wit, randfragment in majolica, bodemfragment en randfragment in faience.

Een oost-west georiënteerd puinspoor, S29, kan beschouwd worden als een afwateringsgreppel. S28 is rechthoekig van vorm en wordt doorsneden door S29. In S28 werden twee randfragmenten van bloempotten aangetroffen, net als dakpan, mortel en metaal. S29 loopt door tot in de vulling van de vestgracht (S5a). Het is dus een jonger spoor dan S5, heeft een langwerpige vorm en is donker bruingrijs gevlekt. Vondstmateriaal omvat brokken baksteen, mortel, dakpan, glas, een tuit van een theepot in industrieel zwart aardewerk, houtskool en metaal. S28 en S29 kunnen zo respectievelijk in de nieuwe of nieuwste tijd geplaatst worden.

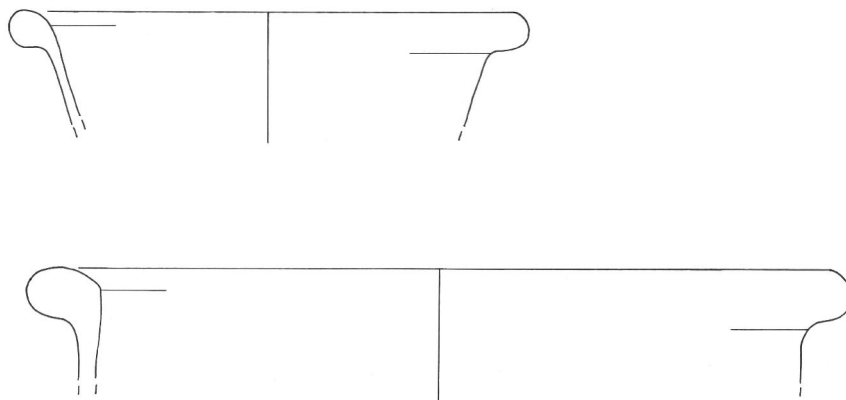

Fig. 34: Tekenings van de vondsten uit S28 in schaal 1:5 Randfragmenten in ongeglazuurd rood aardewerk

S26 vertoont gelijkaardige kenmerken als S8. Het heeft een donkere bruingrijze homogene vulling die vrij los is. De vorm is rechthoekig en de vulling bevat houtskool, baksteen, mortel, brokken natuursteen (zandsteen) en bot.

Om een relatie tussen de verschillende lagen weer te kunnen geven en verwarring te vermijden, werden de lagen doorgenummerd, ongeacht het profiel (Fig. 35). L2 is de teelaarde en is bij bijna alle profielen aanwezig, met uitzondering van PR Z2 en PR W1. Deze profielen werden in het

vlak zelf gemaakt, om inzicht te krijgen in de relatie tussen de vestgracht en S7. De lagen zullen hier besproken worden, waarna ze gecorreleerd worden aan de lagen uit de voorgaande prospectie.

L1 en L11 zijn de bovenste lagen die terug te vinden zijn in profielen Z1, N S24-25, O1 en O2. Ze zijn bruingeel gevlekt, vrij los en bevatten veel baksteen. Het betreft een ophoging voor de werfmachines bij de afbraak van de panden langs de Florent Van Cauwenberghstraat. Hieronder kan de reeds vermeldde L2 of teelaarde worden aangetroffen.

Stratigrafisch zijn onder de teelaarde lagen 3, 4, 5 en 10 gelegen. L10, een ophogingslaag (PR O1 en Z1) is daarbij de jongste. Het heeft een donkere bruingeel gevlekte en vrij losse vulling. Er werd een wandfragment rood aardewerk van een bloempot uit de nieuwe of nieuwste tijd in aangetroffen, naast baksteen, leiste en mortel. L3, een kuil, (PR N S24-25 en O3) is een donkere bruinegrijze laag, met vrij losse vulling en baksteen. L3 is bovendien jonger dan S24 (PR N S24-25). L4, een kuil, (PR O3) heeft een homogene donkere bruingrijze en vrij losse vulling. Er werden een steelfragment in rood geglaazuurd aardewerk en een wandfragment industrieel wit aardewerk in aangetroffen, wat de laag in de nieuwe of nieuwste tijd plaatst. L5, een kuil, is enkel aanwezig in PR O2 en heeft een bruingeel gevlekte en vrij vaste vulling. Deze laag kan in de late middeleeuwen geplaatst worden op basis van een randfragment gedraaid grijs aardewerk.

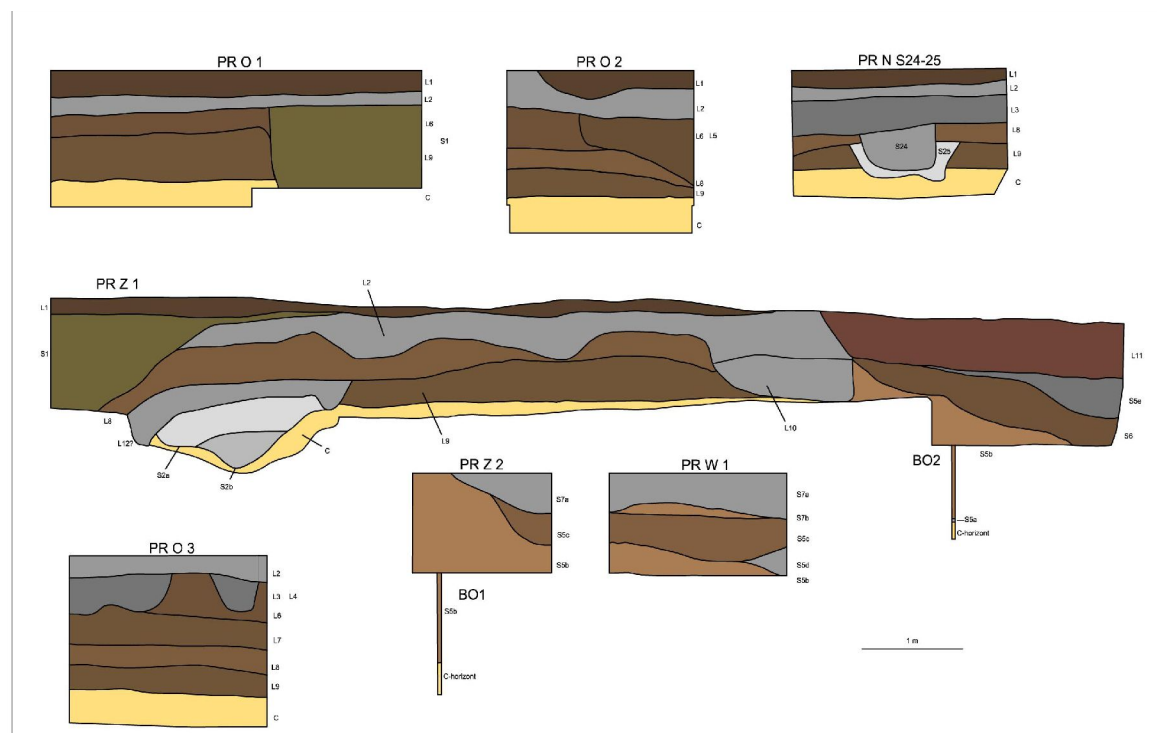

Fig. 35: Geregistreerde profielen

L6 heeft een bruingeel gevlekte, vrij vaste vulling en is in de oostelijke profielen terug te vinden. Onder L6 bevindt zich L7 in PR O3. De vulling is vrij vast en donker bruingrijs, gevlekt van kleur. Er werd een wandfragment rood geglaazuurd aardewerk uit de nieuwe of nieuwste tijd in aangetroffen. Zowel L6 als L7 kunnen geïnterpreteerd worden ophogingslagen.

Hierop volgt L8 die ouder is dan S24, S25 en L7. Het heeft een geelbruine, homogene en vrij vaste vulling. Het heeft een homogene, lichtgrijze, vrij vaste en enigszins humeuze vulling. L8 kan beschouwd worden als een E-horizont en L9 als een B-horizont. Beide lagen zijn dan ook natuurlijke lagen in het bodemprofiel.

Hierop volgen L12 en S2 (S10) in PR Z1. L12 heeft een bruingrijze gevlekte vulling die vrij vast is. Na S2 volgt de C-horizont. L8 is ook gelegen op L9, een laag die enkel in PR Z2 en PRW1 niet voorkomt.

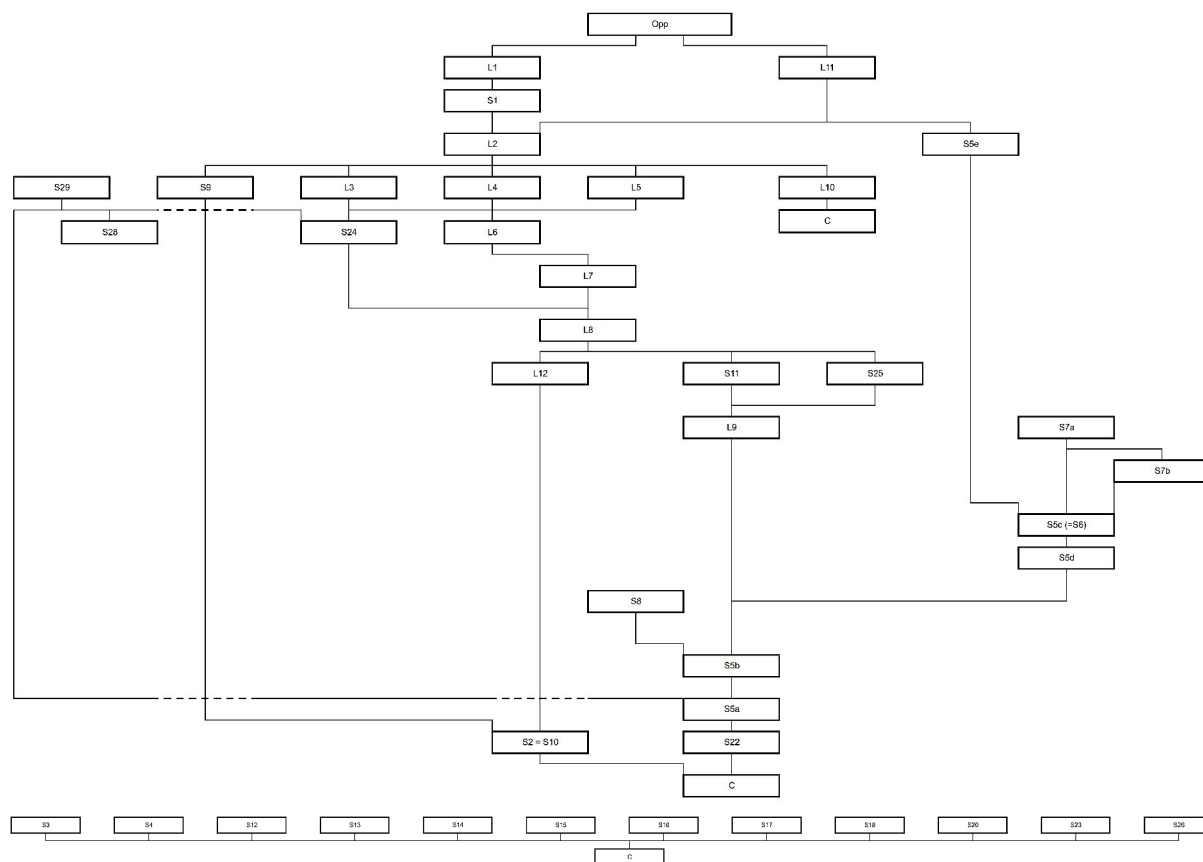

Fig. 36: Harrismatrix

Voornamelijk L2 (teelaarde) komt overeen met L2 (teelaarde) uit de voorgaande prospectie in 2011. De grondplannen van beide vooronderzoeken werden samengevoegd, zodat de overeenkomsten duidelijk worden (Fig. 37). Op het gecombineerd grondplan is duidelijk te zien hoe de lagen van de gracht uit het huidige onderzoek, overeenkomen met de lagen uit werkput 1 van het vorige onderzoek. Het betreft hier S5a dat overeenkomt met L23 en S5b dat overeenkomt met L22. Tot slot blijkt S24 overeen komt met M2 in het oostelijke profiel van werkput 1.

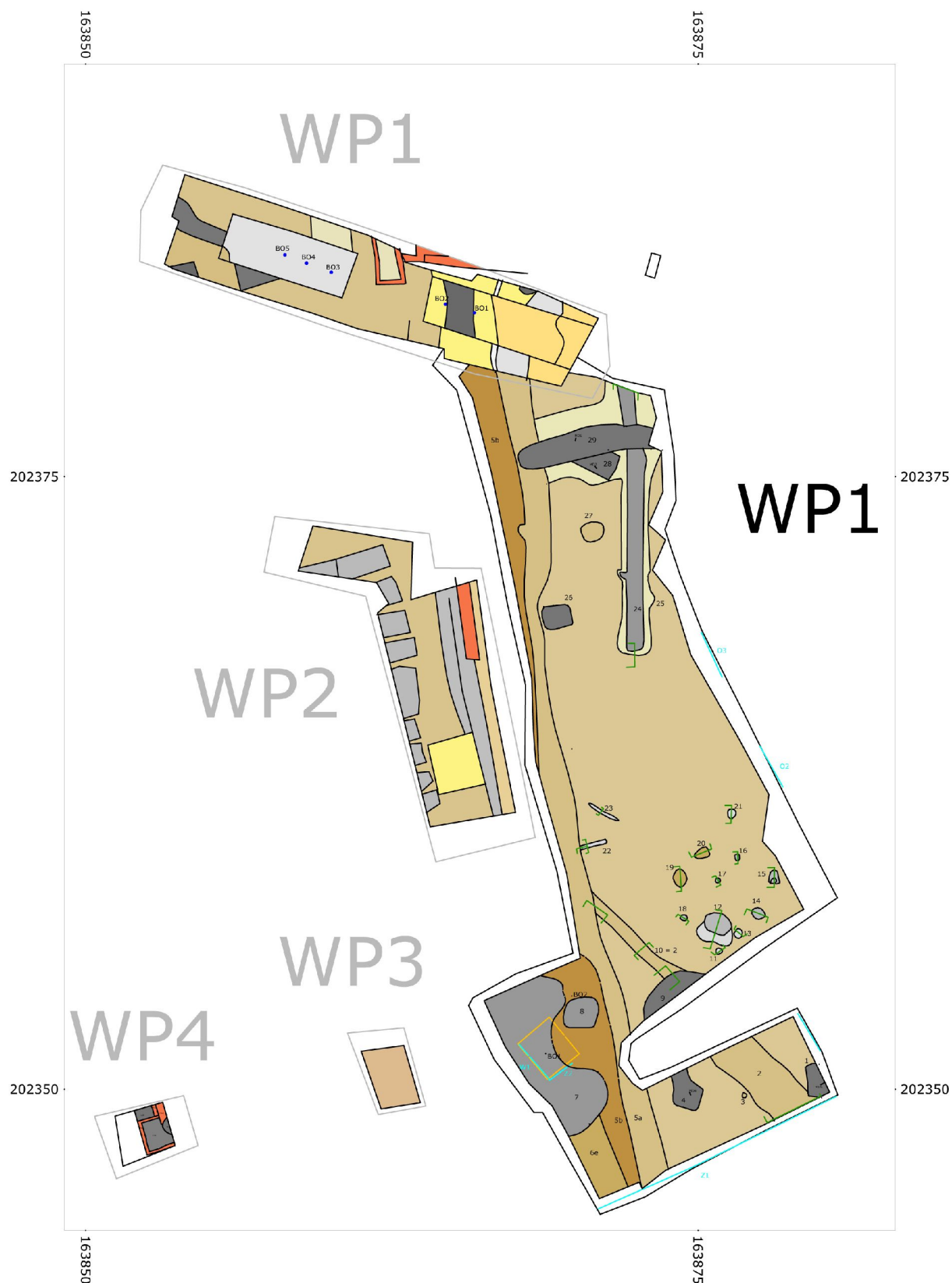

Fig. 37: Gecombineerd grondplan project 2011/327 (grijze WP1, WP2, WP3 en WP4) en 2011/450 (zwarte WP1).

4.3 Afgebakende sites

Uit onderzoek van het vondstmateriaal en de sporen en structuren die hieruit reeds afgeleid konden worden, werd één site met drie fasen afgebakend.

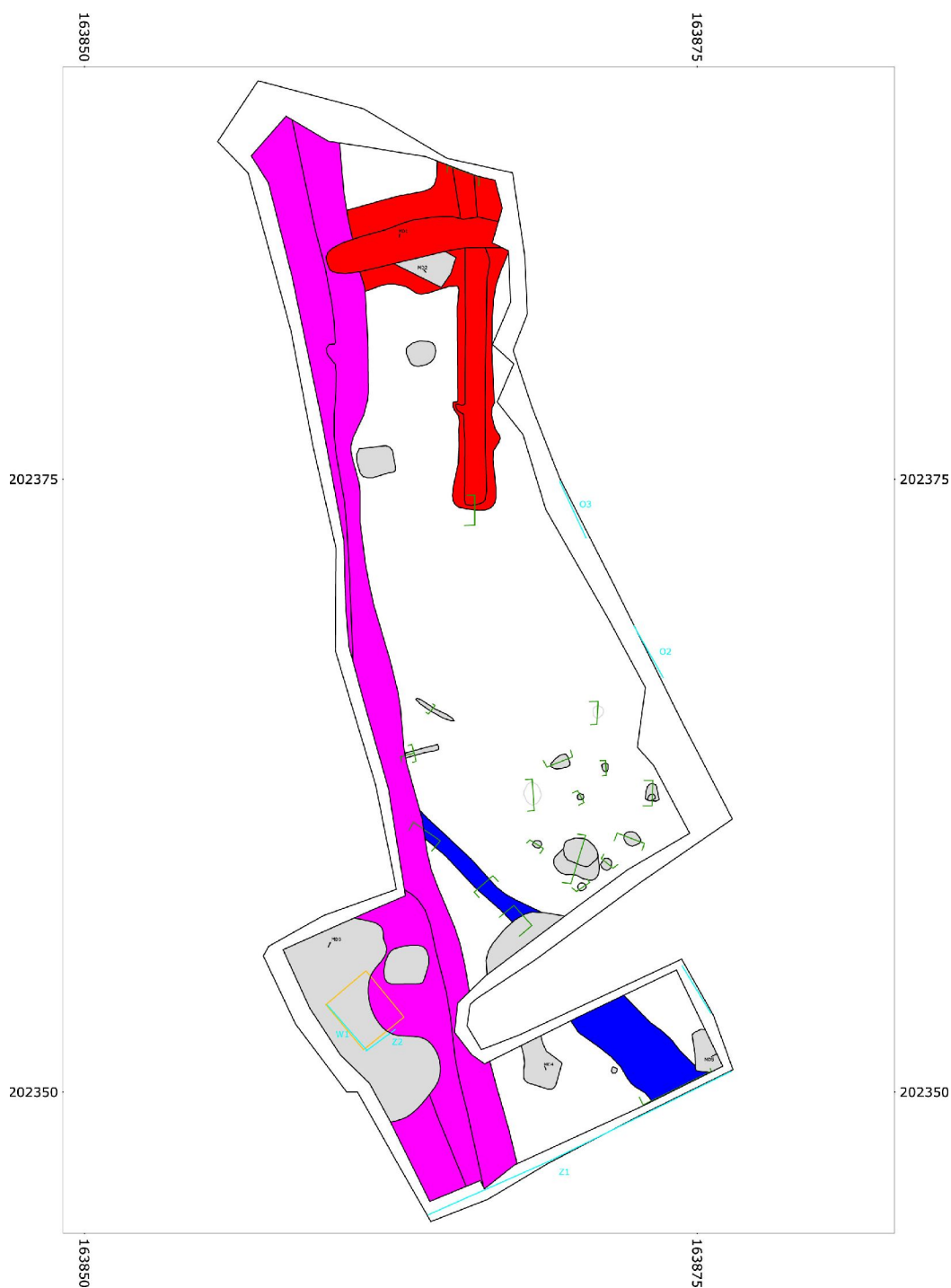

Fig. 38: Gefaseerd plan (blauw: Laat-Romeinse tijd; paars: late middeleeuwen; rood: 17de-18de eeuw; grijs: onbepaalde datering)

4.3.1 Bewoningsfase uit de laat-Romeinse periode

Tijdens het onderzoek werd de aanwezigheid van een greppel vastgesteld, die in relatie lijkt te staan met enkele andere sporen. Deze omvatten een spijker, bestaande uit vier ronde tot ovale paalkuilen (S11, S14, S17 en S18) met een grijsgele gevlekte vulling. De zijden zijn circa 2 m lang. Bovendien werd tussen de vier paalsporen een mogelijke haardkuil aangetroffen (S12).

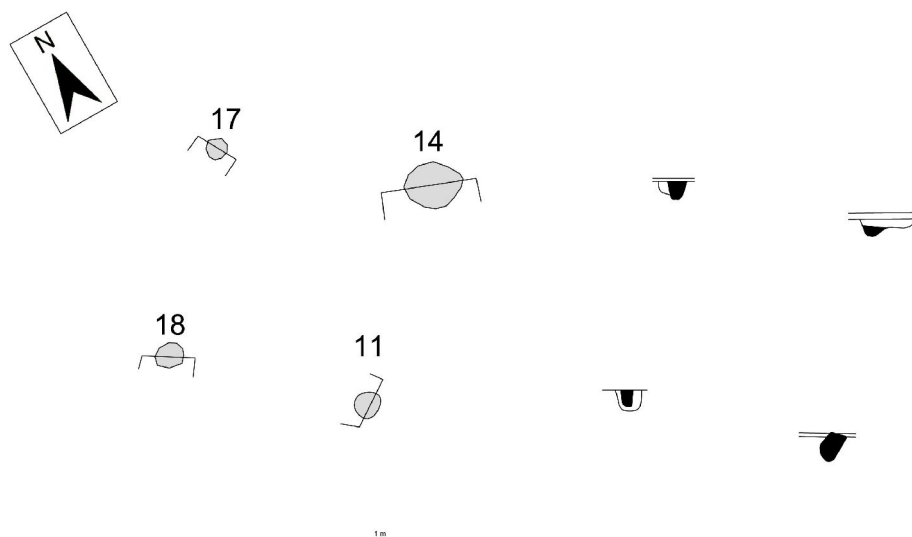

Fig. 39: Spijker

De grijsgele gevlekte greppel is mogelijk een erfafbakening. In de greppel werden enkele aardewerkfragmenten aangetroffen, net als een poreuze steen, mogelijk van een maalsteen. Er werd vastgesteld dat de greppel (S2, S10) ouder is dan de vestgracht (S5). Naast deze sporen, werden nog enkele bijkomende paalsporen (S13, S15, S16, S21) aangetroffen.

Deze bewoningsfase kan op basis van de vondsten mogelijk in de laat-Romeinse periode gesitueerd worden. Het vondstmateriaal is echter te beperkt om de sporen met zekerheid aan deze periode toe te wijzen.

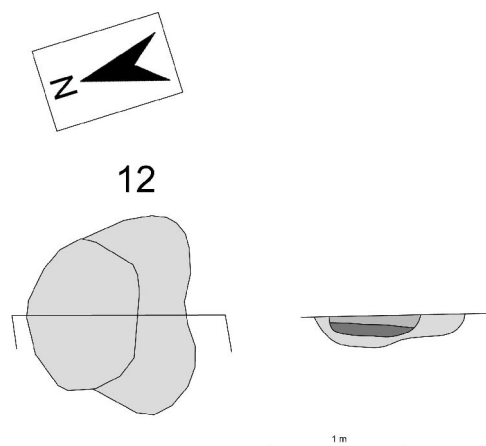

Fig. 40: Haard

4.3.2 Stadsverdedigingsstructuren (14de-18de eeuw)

Zoals reeds bij de voorgaande prospectie vastgesteld, werd ook hier de vestgracht (S5) vastgesteld (Fig. 42). De vestgracht blijkt dus iets breder te zijn dan in de hypothesetekeningen weergegeven (zie Fig. 23 versus Fig. 41). De aanleg van de vestgracht kan, op basis van historische en cartografische bronnen geplaatst worden in de 14de eeuw en wordt bevestigd door vondstmateriaal uit de archeologische prospectie.

Ondanks de verwachtingen werden geen sporen van de stadsmuur aangetroffen. Een mogelijke verklaring is dat de stadsmuur op een aarden wal werd gebouwd, die echter volledig weggegraven werd bij latere nivelleringswerken.

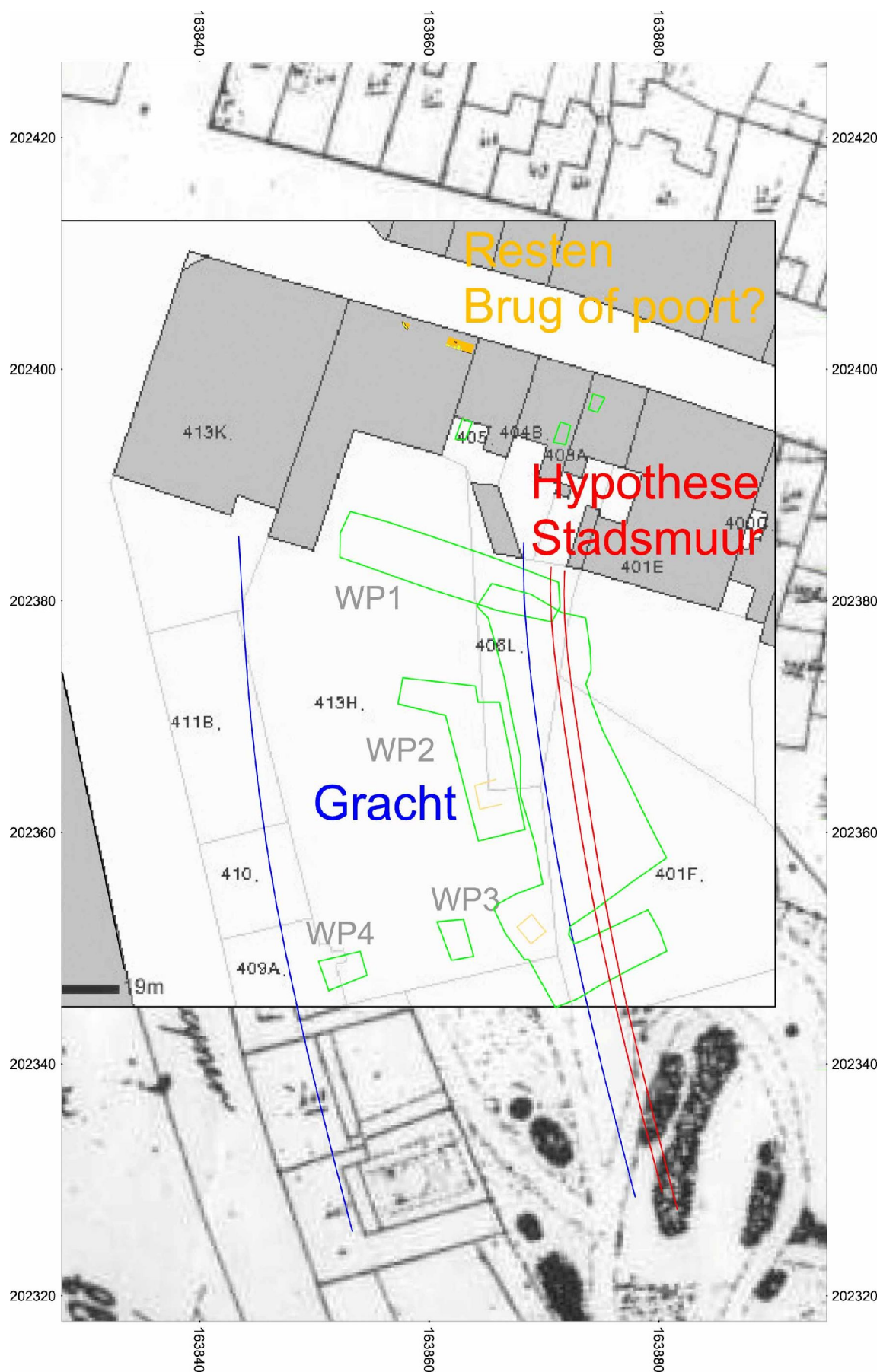

Fig. 41: Nieuwe hypothese voor het verloop van vestgracht en stadsmuur

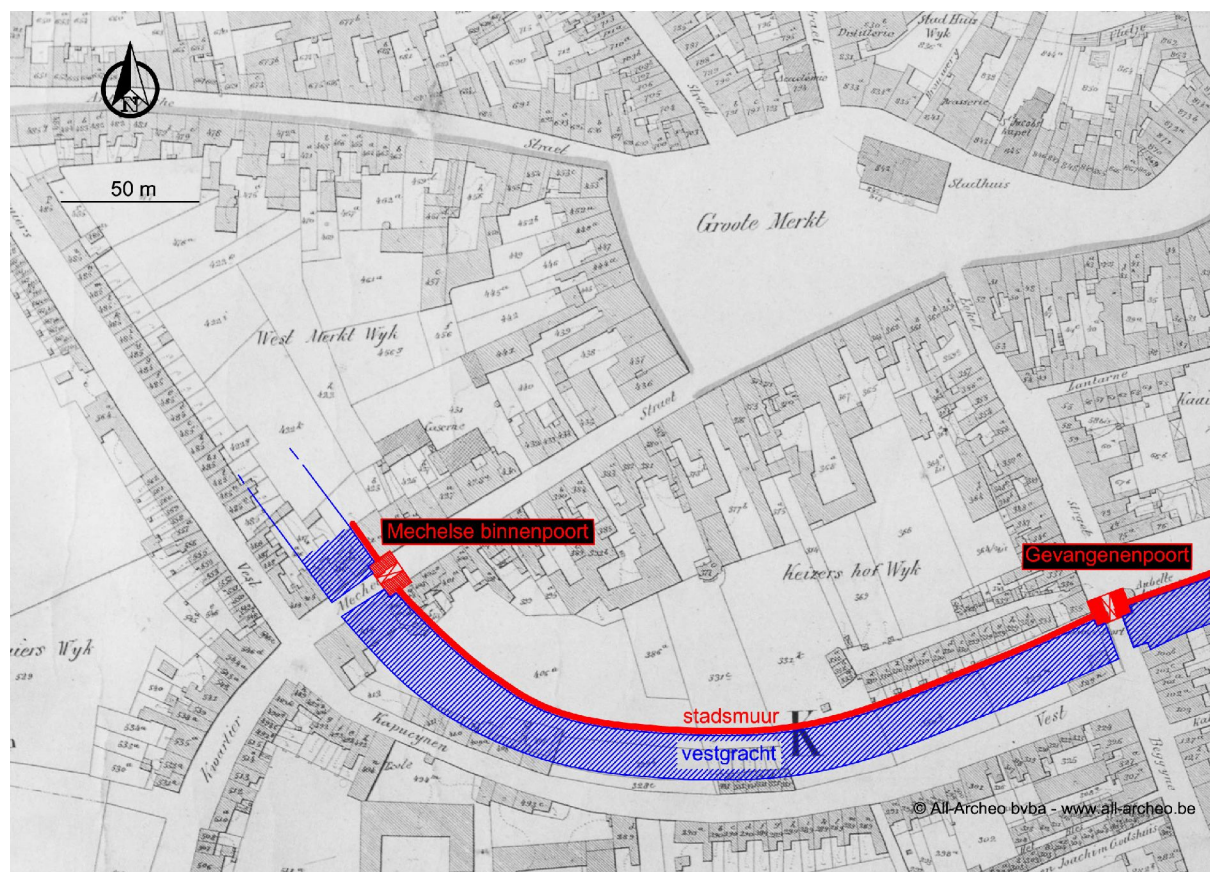

Fig. 42: Didactische reconstructie van de stadsverdedigingsstructuren tussen de Mechelse binnenpoort en de Gevangenenvoort, die deel uitmaakten van de eerste gekende stadsverdediging rond Lier, aangelegd in de 14de eeuw, geprojecteerd op de Popp-kaart (derde kwart 19de eeuw).

4.3.3 Bewoningsfase uit de 17de-18de eeuw

Resten uit de derde fase zijn aanwezig in het noorden van het onderzoeksgebied. Het betreft een langgerekt uitbraakspoor van een scheidingsmuur (S24 en S25). Dit spoor kan in de 17de of 18de eeuw geplaatst worden. In samenhang met de scheidingsmuur moet ook een langwerpige afwateringsgreppel vermeld worden (S29). Deze greppel loopt in de richting van de vestgracht. Daarvoor is de scheidingsmuur plaatselijk doorbroken. De greppel loopt een eind in S5, wat erop wijst dat de vestgracht reeds deels gedempt was ten tijde van de greppel.

4.4 Besluit

Ondanks het feit dat de verwachtingen met betrekking tot de stadsmuur niet werden ingelost, heeft onderzoek van de site interessante elementen naar voor gebracht. Zo blijkt reeds voor de bouw van de stadsomwalling bewoning in deze zone aanwezig te zijn, die mogelijk uit de Romeinse periode dateert.

Daarnaast kan een aanvulling gemaakt worden op het hypothetische verloop en de opbouw van de verdedigingsstructuren ter hoogte van de onderzoekslocatie en de eerste gekende stadsomwalling rond Lier bij uitbreiding. Het lijkt er bovendien op dat de stadsmuur bovenop een aarden wal gebouwd was, die later genivelleerd werd, waarbij zowel de wal als de muur verdwenen zijn. Voor meer uitsluitsel hieromtrent is het van belang dat er ook in andere zones op het tracé van de vermoedelijke omwalling archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd, indien de kans zich aanbiedt.

Tot slot werden de resten van bewoning uit de 17de-18de eeuw aangetroffen in de vorm van een scheidingsmuur en een iets later te dateren afwateringsgreppeltje.

5 Waardering

5.1 Bewoningsfase uit de laat-Romeinse periode

De aangetroffen sporen omvatten een greppel, een spijker, enkele andere paalsporen en een mogelijke haardkuil. Mogelijk kunnen deze in de Romeinse periode geplaatst worden.

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing, aangezien de aangetroffen archeologische resten niet meer zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
 - De gaafheid van de sporen is eerder goed. Dit is voor een groot deel het gevolg van latere ophoging. Over een groot deel van het onderzoeksterrein is een B-horizont en plaatselijk zelfs een E-horizont bewaard. Mogelijk zijn een deel van de sporen uit deze fase verstoord bij de aanleg van de latere vestgracht.
- Conservering
 - Gezien de eerder droge eigenschappen van de bodem lijkt de bewaring van organisch materiaal niet te verwachten.

Inhoudelijke kwaliteit

De aangetroffen gracht en bijhorende spijker zijn van inhoudelijke kwaliteit vrij groot op archeologisch vlak. Hun belangrijkste informatiewaarde is de aanwijzing van bewoning uit een oudere periode dan de stadsverdedigingsstructuren. Daarbij komt dat het aantal tot nog toe gekende vindplaatsen uit de Laat-Romeinse periode beperkt is.²⁷

Het archeologisch onderzoek van het terrein heeft verder ook een inhoudelijke kwaliteit doordat het informatie bijdraagt aan de landschapsarcheologie en verder ook aan een holistische 'culturele biografie' van het landschap en de geschiedenis van Lier voor de 14de eeuw. Dit is interessant om de aard, verspreiding en 'kwaliteit' van het archeologisch erfgoed te kunnen inschatten.²⁸

5.2 Stadsverdedigingsstructuren (14de-18de eeuw)

Er werden uit een volgende fase een aantal restanten aangetroffen die gerelateerd kunnen worden aan de eerste gekende stadsomwalling van Lier, uit de 14de eeuw.

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing, aangezien de aangetroffen archeologische resten niet meer zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
 - De gaafheid lijkt verstoord, gezien geen muurresten of een eventueel wallichaam werden aangesneden. Mogelijk is een eventuele wal genivelleerd. Door het nivelleren

²⁷ http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/romeinse_tijd/evaluatie_bekend_onderzoek

²⁸ http://www.onderzoeksbalans.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terreinevaluatie/inleiding

zijn de archeologische resten op de site die tot deze fase behoren slechts bewaard vanaf een diepte van circa 1 m onder het huidige maaiveld. Voor het overige lijkt de gaafheid eerder goed.

- Conservering
 - Gezien de eerder vochtige eigenschappen van de vestgracht, zeker op grotere diepte, is een bewaring van organisch materiaal mogelijk.

Inhoudelijke kwaliteit

- Zeldzaamheid en informatiewaarde
 - De aanwezigheid van een gracht, als onderdeel van de stadsomwalling, laat toe de weergave ervan op historische kaartmateriaal, exact te situeren op het terrein, waar dit voordien slechts gissen was. Het laat tevens toe een inschatting te maken van de ligging van onder meer de stadsmuur, al werd deze niet *in situ* aangetroffen. Uit het onderzoek wordt de hypothese geformuleerd dat de stadsmuur zich mogelijk op een wal bevond. De aanwezigheid van een wal is ook reeds in andere steden in Brabant vastgesteld, zoals onder meer in Leuven. Daar werd op deze wal een muur gefundeerd op pijlers en bogen opgetrokken.²⁹
 - Ook in andere steden werden reeds restanten van stadsomwallingen archeologisch onderzocht. Recent (2011) werden onder meer in Deinze resten van een stadspoort aangesneden.³⁰ In dit kader draagt het onderzoek van de resten uit Lier verder bij tot een groter inzicht in de middeleeuwse stadsverdediging.
- Ensemblewaarde en representativiteit
 - De site draagt verder ook bij tot de kennis van de eerste gekende stadsomwalling van Lier en maakt deel uit van dit grotere geheel, waartoe ook stadsmuren en -poorten behoren. Een groot deel van deze elementen is echter niet meer bewaard (aan het oppervlak). Infrastructuurwerken en woningen in deze zone hebben dan ook reeds tot op zekere hoogte de ensemblewaarde aangetast. Op heden zijn slechts de Corneliustoren (Zimmertoren) en de Binnenste Eikelpoort (Gevangenenpoort) van de eerste gekende stadsomwalling rond Lier bewaard gebleven.

5.3 Bewoningsfase uit de 17de-18de eeuw

Er werden een aantal restanten aangetroffen die gerelateerd kunnen worden aan een scheidingsmuur en afwateringsgreppeltje uit de 17de-18de eeuw.

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing, aangezien de aangetroffen archeologische resten niet meer zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
 - De gaafheid is enigszins verstoord, vermits het een uitbraakspoor betreft.
- Conservering
 - De conservering van de sporen is relatief goed. Gezien de eerder droge eigenschappen van de bodem lijkt de bewaring van organisch materiaal niet te verwachten.

Inhoudelijke kwaliteit

Het uitbraakspoor en de afwateringsgreppel zijn van inhoudelijke kwaliteit vrij groot. De sporen geven inzicht in de bouwgeschiedenis in de onderzoekszone, tijdens de fase die volgt op de

²⁹ Coenegrachts 2009, 115

³⁰ <http://www.deklad.be/zoektocht-naar-de-brugse-poort-gaat-verder>

stadsverdedigingsstructuren. Verdere belangrijke informatiewaarde is hun functie als perceelgrens.

6 Aanbevelingen t.a.v. aanleg gebouwen en parkeergarage

Op basis van de waardering van de aangetroffen archeologische sites en analyse van het geplande grondverzet, worden voor het onderzoeksgebied de volgende opties overwogen:

Vroegste bewoningsfase

Tijdens de archeologische prospectie werden een aantal elementen aangetroffen die duidelijk ouder zijn dan de stadsomwalling. Het betreffen hier wellicht sporen uit de laat-Romeinse tijd. Het gaat hierbij om een greppel en enkele paal- en ploegsporen. Tijdens het onderzoek werden al deze sporen onderzocht (gecoupeerd) en werd, indien mogelijk, hun relatie met de vestgracht onderzocht. Vermits alle sporen tijdens het vooronderzoek voldoende konden worden onderzocht is een vervolgonderzoek niet noodzakelijk en wordt er geadviseerd om deze zone vrij te geven.

Stadsomwalling

Tijdens de bouwblokinventarisatie en de twee archeologische prospecties werden een aantal elementen aangetroffen behorende tot de eerste gekende stadsomwalling rond Lier, te dateren in de 14de eeuw. Deze beslaan bijna het volledige onderzoeksterrein. Het gaat hierbij om monumentale resten in zandsteen van de vestbrug en mogelijk ook van de Mechelse Binnenpoort uit 1368, vastgesteld aan de straatzijde in de kelders van de nu gesloopte woningen. Het onderzoek kon aantonen dat de stadsmuur zich wellicht meer naar de Grote Markt toe bevond en gelegen was ter hoogte van het naastliggende pand. Verder werd de vestgracht aangesneden. In tegenstelling tot de verwachtingen na de eerste archeologische prospectie op het terrein, werd de stadsmuur niet aangetroffen binnen het gebied waar de uitbreiding van de stadsparking komt te liggen (Fig. 3). Wel werd er een scheidingsmuuraangetroffen die echter niet gelinkt kan worden met de stadsmuur.

– Scenario 1: bewaring *in situ*

Bij voorkeur worden de aanwezige resten ter hoogte van de bovengronds gesloopte woningen *in situ* behouden. Dit betekent het stopzetten van de verstorende activiteiten.

Indien een bewaring *in situ* van de archeologische resten niet tot de mogelijkheden behoort, kunnen volgende adviezen gegeven worden. Hierbij is eventueel een gedeeltelijke bewaring van de resten *in situ* mogelijk. Indien mogelijk verdient dit opnieuw de voorkeur in de vorm van de integratie van de resten in de realisatie.

– Scenario 2: aanleg woningen met realisatie ondergrondse stadsparking

In geval van de aanleg van een ondergrondse stadsparking, die een volledige verstoring van het bodemarchief zal veroorzaken tot circa 6,90 m onder het maaiveld, gelden dezelfde aandachtspunten als voor scenario 1. Het eerste ondergrondse niveau bevindt zich op circa 3,70 m en niveau twee op circa 6,25 m onder het maaiveld. Aangezien deze ingreep zich uitstrekt tot onder het vloerniveau van de huidige kelders, wordt een archeologische opgraving geadviseerd bij het uitgraven van de aarde ter hoogte van de gesloopte woningen, gevolgd door een opgraving van het pakket onder het vloerniveau van de kelder tot op de verstoringsdiepte, met inachtnaam van een extra bufferzone van minimaal 50 cm, gezien er daar wellicht verdere monumentale resten aanwezig zijn, te relateren aan de vestbrug of stadspoort. Er dient dan ook bij de archeologische begeleiding bijzondere aandacht te gaan naar eventuele nog niet gekende monumentale resten.

Een bewaring *in situ* van de monumentale resten, behorende tot de eerste stadsomwalling (brugstructuur, stadspoort), dient in overweging genomen te worden, met een eventuele integratie ervan in de te realiseren parking. Hierdoor zullen muren 1 en 2 nog een opstand

hebben van circa 1,50 m boven het eerste ondergrondse vloerniveau van de kelder van de parkeergarage.³¹ De muur is mogelijk aanwezig/zichtbaar in het tweede ondergrondse niveau, voor zover de muren zich tot op deze diepte doorzetten.

Over de tijdens archeologische prospectie aangesneden vestgracht kon reeds een vrij goed inzicht verkregen worden uit de ligging en het profiel van deze gracht. Verder onderzoek zal dan ook weinig bijdragen tot onze kennis over de vestgracht. Er wordt dan ook geen verder onderzoek geadviseerd voor deze zone.

Het vermoeden dat bestond voor het aantreffen van de aan de stadsversterking gerelateerde stadsmuur binnen het gebied dat verstoord zal worden door de aanleg van de uitbreiding van de pakeergarage Grote Markt werd ontkracht na een prospectie met ingreep in de bodem. Omwille van dit resultaat is het dan ook niet nodig om verder onderzoek uit te voeren ten zuiden van de gesloopte woningen.

Overige deel projectgebied

De aanwezige sporen in het overige deel van de niet-bebouwde zone kunnen gedateerd worden in de periode na het dempen van de gracht, en is bijgevolg te dateren in de nieuwste tijd. Hun informatiewaarde is eerder beperkt. Er wordt dan ook een vrijgave van dit deel geadviseerd.

6.1 Leemtes in de kennis

Via de uitgevoerde studie werd een inschatting gemaakt van de effecten bij de geplande bodemingreep op bedreigde archeologische bodemarchief, op basis van een bureaustudie, aangevuld met een archeologische prospectie met ingreep in de bodem. Hoewel het terreinonderzoek heeft bijgedragen tot een inschatting van de voorheen niet gekende archeologische waarden, biedt een dergelijk onderzoek nooit een absoluut inzicht in de aard en bewaringstoestand van het archeologisch bodemarchief in het onderzoeksgebied.

31 Bij het realiseren van de kelder van de woningen van de Lierse Maatschappij voor Huisvesting zal wellicht het oorspronkelijke ontworpen vloerniveau van de kelders behouden blijven, waardoor de muren niet zichtbaar zullen zijn (diepte kelder gedeeltelijk tot -1,80 m en gedeeltelijk niet onderkelderd).

7 Bibliografie

7.1 Publicaties

Boschmans, M., 1955: Stadsversterkingen en waterlopen te Lier. Stadswallen, poorten en torens, *'t Land van Ryen* 5, 151-162.

Breugelmans, K./L. Coenen/D. Engels, 1990: Ontwikkelingsgeschiedenis van de stad Lier vanaf het ontstaan tot heden, in: Breugelmans *et al.*, *Historische stedenatlas van België. Lier*, Brussel, 9-66.

Bruggeman, J./N. Reyns, 2011: *Bouwblokinventarisatie, werfbegeleiding en archeologisch vooronderzoek Lier – Florent Van Cauwenberghstraat*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 020).

Coenegrachts, T., 2009: De eerste stenen stadsmuur van Leuven (VI. Br.), *Archaeologia Mediaevalis* 32, 114-120.

Debruyne, M./H. Martens/B. Schotte, 2001: *Vooronderzoek voor de restauratie van de Gevangenpoort. Eikelestraat 27, Lier*, s.l.

Debruyne, S., 2008: *Rapportage vondstmelding Lier, Gevangenpoort*, Brussel.

Graesen, R. Van, 1614-1615: *Kronijk van Lier*, z.p.

Meyfroot, P., 2010: *Verslag bezoek aan kelders te slopen woningen Fl. Van Cauwenberghstraat 2005-2007*, onuitgegeven verslag.

Verhaert, A., 2005: *Lier, project Lierse huisvesting*, s.l. (onuitgegeven verslag).

7.2 Bronnen

Stadsarchief Lier (SAL)

SAL, oud archief nr. 15, stedelijke aktboeken.

SAL, oud archief nr. 16, stedelijke aktboeken.

7.3 Websites

Centraal Archeologische Inventaris (2010)

<http://cai.erfgoed.net>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen – Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (2010)

www.onderzoeksbalans.be

Inventaris Bouwkundig Erfgoed – Onroerend Erfgoed – Vlaams instituut voor het Onroerend Erfgoed (2010)

<http://inventaris.vioe.be/dibe>

Zoektocht naar de Brugse Poort gaat verder ! – Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD) (2011)

<http://www.deklad.be/zoektocht-naar-de-brugse-poort-gaat-verder>

Provincie Antwerpen – Atlas der buurtwegen (2010)

<http://gis1.provant.be/geoloketten>

8 Bijlagen

8.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
FVC	Florent Van Cauwenberghstraat
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
mv	Maaiveld

8.2 Glossarium

Ex situ	Tegenovergestelde van in situ.
Grape	Recipiënt met kookfunctie, bestaande uit een ronde, halfopen vorm met drie poten.
Hydrografie	Beschrijving van de fysische eigenschappen van waterlichamen en het aangrenzende land.
In situ	Term gebruikt voor de aanduiding van archeologische resten die in dezelfde toestand worden teruggevonden als ze in het verleden door de mens zijn achtergelaten.
Kops verband	Muurverband waarbij de bakstenen met de korte zijde naar buiten toe gemetst zijn.
Onderzoeksgebied	Deel van het plangebied dat onderworpen is aan een archeologisch (voor)onderzoek.
Plangebied	Het terrein waarop een bodemverstorende activiteit wordt gepland of uitgevoerd.

8.3 Archeologische periodes

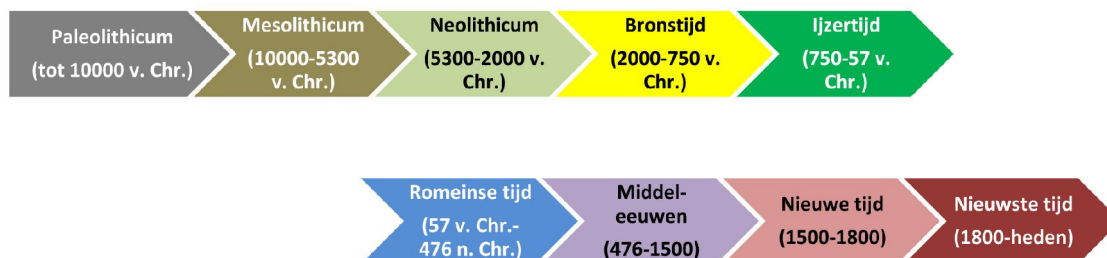
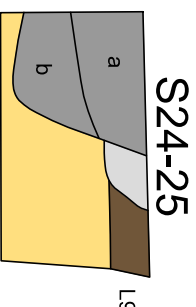
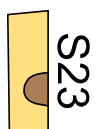
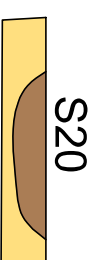
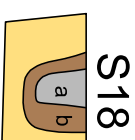
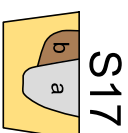
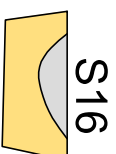
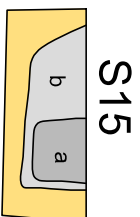
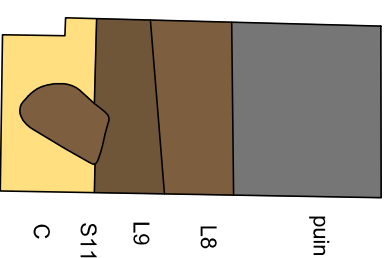
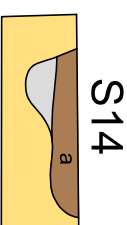
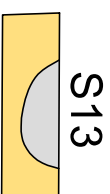
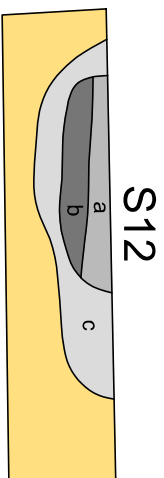
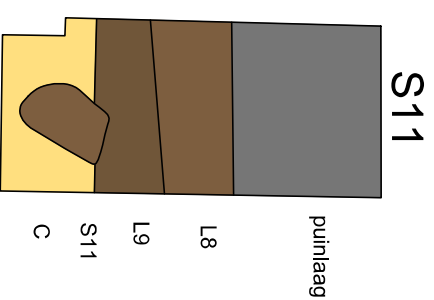
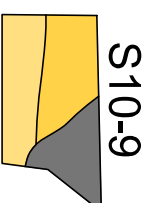
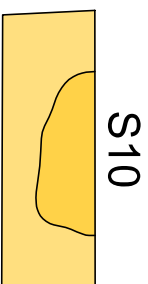
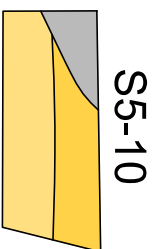
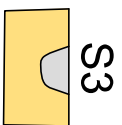

Fig. 43: Archeologische periodes

8.4 CD-rom

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.

1 m

